

יוצא לאור ע"י

מכון

ברכת נפתלי

להוצאת ספרי רבוה"ק זצלה"ה

ע"ש הרה"צ רבי נפתלי צבי בן כ"ק

אדמו"ר רבי ברוך זצ"ל מווישניווא

מאנסי נ"י

שארית מנחם

אמרות טהורות, דיבורים קדושים, ערבים ומתוקים, בדרך פרד"ם
מאת כ"ק אדמו"ר הגה"ק רבי מנחם מענדיל מווישניווא זי"ע

ראש השנה

בימים המרומזים באח"ר כנ"ל.

ידוע דחודש תשרי הוא זמן המתקת הדינים ע"י תשובה ומעש"ט. ויש לרמוז זה במה שאומרים בפיוט דליל שב"ק יהי רעוא קמי דתשרי על עמיה דיתענג לשמיה במתיקין ודובשין, דבאמת כן צריך להיות ההמתקות של חודש תשרי בכל השנה, וזהו בקשתינו יהי רעוא קמי דתשרי, ר"ל המתקת הדינים כל תשרי יהיו על עמיה כנ"ל כל השנה, דיתענג לשמיה במתיקין ודובשין ויומשך רחמים לכלל ישראל.

ואפשר להמתיק עוד עפימ"ש בשם השר שלום מבלז זי"ע לפרש הפסוק לולא התמהמהנו כי עתה שבנו זה פעמים (בראשית מ"ג י), לולא אותיות אלו"ל, והיינו אם נתאחר התשובה באלול, כי עתה שבנו זה פעמיים, ר"ל עלינו לשוב ב"זה", "זה" גימ' י"ב, שהוא החודש השנים עשר, "פעמים" היינו כשיש אדר ב', ולכן אדר שני הוא החודש השביעי מתשרי כמו שתשרי הוא החודש השביעי מניסן, וזה רומז כאן "דתשרי" על עמיה דיתענג לשמיה בחודש שאוכלין מתוקין ודובשין בפורים ומנהג ישראל תורה היא.

בתהלים (ס"ב ט), בטחו בו בכל עת עם שפכו לפניו לבבכם אלהים מחסה לנו סלה, אך הבל בני אדם כזב בני איש במאזנים לעלות המה מהבל יחד. ידוע הוא שחודש תשרי הוא מזל מאזניים, והאדם צריך לבטוח בה' תמיד, וזש"א בטחו בו בכל עת, ובכל זמן שפכו לפניו לבבכם, ורק אז אלהים מחסה לנו סלה, ואך הבל בני אדם כזב בני איש, פי' מי שצווק מה אני ומה חיי וכדו' לעלות במדרגות רק במאזניים בחודש תשרי לבד, זה סימן המה מהבל יחד, שהכל הבל, ואף בחודש תשרי אין כוונתו שלימה.

במתני' ראש השנה (כ"ט ע"ב) יום טוב של ראש השנה שחל להיות בשבת. אפ"ל יו"ם טו"ב נוסריקון של וימלא משאלותינו במדה טובה ישועה ורחמים, להמשיך שנה טובה במידה טובה ישועה ורחמים בר"ה הוא ע"י שחל להיות בשבת

הצירוף של חודש תשרי יוצא מהס"ת של ויראו אותה שרי פרעה וי"ל ע"ד שפירשו הגמ' (שבת נ"ו ע"ב) בשעה שנשא שלמה את בת פרעה ירד גבריא'ל נעץ קנה בים ועלה בו שרטון ועליו נבנה כרך גדול של רומי, ובזה"ק פ' פנחס דעלינו לעשות מק' של קנה הרומי למלכות רומי עפ"י מאמר הגמ' הנ"ל ה', וז"ש ראשון לציון "הנה" (ישעיה מ"א כ"ז), היינו תחת גער חיות "קנה" (תהלים ס"ה ל"א) לעשות "הנה", והוא כמו שעושים מחמץ מצה מוח' ה"א, רק בזה נעשה ההפרש "בחי"ת" לה' למעלה בחינת אדל"ע שהי' בפסח שהיינו ערום ועריה ובקוף נעשה התיקון למטה דעיקר הגאולה תלוי באתערותא דלתתא והיינו בתשובה, וזש"א שהזיווג יעלה יפה, ר"ל הזיווג הק' כבי' עם כנ"י יהי בזמן שיעלה יפה גימ' צ"ה והיינו שמן ה-ק' של קנה יעלה יסתלק ע"ד הכתוב ונעלה הענן (במדבר ט' כ"א) צ"ה וישאר ה' "הנה" כנ"ל.

וזהו הצירוף של חודש תשרי ויראו אותה שרי פרעה ר"ל שיפול פחד על אוה"ע מתיקון ה"ק" ל"ה" כנ"ל ויראו מזה ר"ל אותה אות ה' כנ"ל, וחודש תשרי וניסן מסוגלים לגאולה ותשרי הוא מצורף ומשולב עם חודש ניסן כדאי' בשלה"ק עה"פ ועבדת את העבודה הוא"ת הרומי לתשרי "בזאת" יבא אהרן בחודש הזה שרומז לניסן החודש הו"ה לכם, ומשום זה הצירוף של ניסן שהוא ישמח"ו השמי"ם ותג"ל האר"ץ עולה במכוון לוירא"ו את"ה שר"י פרע"ה צירוף תשרי שכן עולה גאל"ת מצר"ים גאל"ת רו"ם שבחדשים אלו פסקה מהם העבודה ונגאלו מגלות ובהם עתידים להגאל (עי' ר"ה י"א) מגלות אדום הוא רום בבי"א.

יש בני אדם שחושבין שזמן התשובה הוא רק מר"ה עד אחר חנוכה אבל באמת טעות הוא בידם כי תשובה מצות עשה שאין הזמן גרמא ובכל יום זמנה, והנה אות ר' רומי לר"ה, אלף על יוה"כ שלו אחד בהם ואין לו דמיון בכל הימים וחי' על שמונת ימי החג ושמונת ימי חנוכה, וזה שאמרו חכמינו ז"ל (חגיגה ט"ז ע"ב) שובו בנים שובבים חוץ מאחר היינו לא רק

בזכות שבת קודש שיכולה היא לרחם (ע"י שבת י"ב ע"א), שאז השי"ת שומע בקול תפילתנו ר"ת שב"ת (ע"י צמח צדיק פרשת משפטים עה"פ כי יתן איש וגו' שבועת ה' תהיה בין שניהם).

בגמ' ביצה (ט"ז ע"א) איתא תני רב תחליפא אחוה דרבנאי חוואה כל מזונותיו של אדם קצובים לו מר"ה וכו'. ויש לפרש הלשון מזונותיו ולא פרנסתו וכדו' וי"ל דידוע דהשי"ת עם כנסת ישראל הם בבחי' בעל ואשה וקיימ"ל (כתובות נ"ח ע"ב) שבעל מחויב במזונות אשתו תחת מעשי ידיה, וה"ה קוב"ה בחי' בעל מחויב במזונות כנסת ישראל בחי' אשה תחת מעשי ידיה שהם המעשים טובים אשר בר"ה מתקנים את כל מעשי יד וע"כ אז קצובין "מזונות". וז"ש (תהלים פ"א ד') תקעו בחודש שופר בכסא ליום חגיגו כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב, תקעו בחודש שופר הגם בכסה ליום חגיגו וגזירת הכתוב הוא מכל מקום יש בו טעם כי חק לישראל הוא שמביא "חק" לישני דמזוני (שם בגמ' ביצה) לישראל משפט לאלהי יעקב בתוה"ק, שהבעל מחויב במזונות אשתו תחת מעשי ידי שנתקנים ע"י השופר, ועדות ביהוסף שמו, יוסף הצדיק שכלכל את מצרים תחת מעשי ידיהם. ומשו"ה אי' בכוונות לכיין בתקיעת שופר האתב"ש דשופר (בפ"ז) העולה פא"י שם הפרנסה היוצא מן הר"ת של פותח את ירך והוא גם ר"ת של אור פניך יהלכון.

בכסא ליום חגנו. בכסא ליום חגנו ר"ת חל"ב הרומז לחסדים כידוע וכן להגיד בבוקר חסדך.

אפשר לומר טעם על מה שאוכלים ליל ר"ה תפוח בדבש. דידוע שיטת רבינו יונה (מובא במג"א סי' רט"ז סק"ג) דדבש מהפך אפילו בשר נבילה והוי כשר ובהג' חת"ם סופר שם שכן דעת הר"ן בע"ז דף ל"ט, והגם דהרבה חולקים על זה (הטור והרא"ש פ"ו דברכות סי' ל"ה) מכל מקום לפועל דמיוני מראה האדם שמהפך בשרו שאינו טהור, בתשובה, ע"י התורה שמתוקה מדבש עדה"כ הנחמדים וגו' ומתוקים מדבש ונופת צופים (תהלים י"ט), והנה תפוח ר"ת תגלין פתגמין ותימרון חידושא לפסוק כרבינו יונה שהדבש שהוא התורה מהפך את האדם מטומאה לטהרה. ולכן אחר הפסוק של תקעו בחודש שופר (תהלים פ"א) הנאמר על ראש השנה מסיים הכתוב ויאכילוהו מחלב חטה ומצור דבש אשביעך המבואר באמרי נועם שמוסב על טבילת המוציא לחם בדבש, וזה מצור דבש, מתוקה הדבש שמהפך לטובה אשביעך.

עלה אלהים בתרועה ה' בקול שופר. יש לומר דהנה בעולם הזה אין לנהוג במדת הדין רק רחמים, על כן נאמר (בראשית ה' כ"ד) ויתהלך חנוך את האלהים מידת הדין ואינו כי לקח אותו האלהים מידת הדין ואינו כי לקח אותו אלהים מעולם הזה.

ויתהלך עולה כ"ף שמא"ל היינו מידת הדין, ר"ל שחנוך רצה להתנהג במדה"ד על כן לקח אותו לשמים כי רק שם אפשר לנהוג בדין. ולזה תחלת חודש תשרי שהוא נגד ואמת של י"ג מידות, ואמת דלית בה לפנים משורת הדין נמתקין בימין החסד ימי אלול שהם נגד ורב חסד כידוע מהאריז"ל, לכן תשרי ר"ת שמאלו תחת ראשי ימינו תחבקני ור"ב שעולה יצחק שהוא דין נמתק בחסד אברהם, ע"כ ור"ב חס"ד עולה פ"ר והוא הפ"ר דינים היוצאים מאותיות מנצפ"ך העולים פ"ר (ע"י בספה"ק בני יששכר) שנמתקים, והוא פ"ר משופ"ר, וכשמצרפין שם כ"ו שם הרחמים לפ"ר הוא עולה דב"ש מתוק מדבש, דב"ש עולה ש"ו והוא ש"ו משופ"ר שעולה דבש ונמתק הפ"ר דינים ע"י ש"ו, (עיין דגל מחנה אפרים). וז"ש עלה אלהים בתרועה מידת הדין הסתלק יען ה' שם הוי"ה בקול שופר הצטרף ל"שופר", וזהו ענין פר של כה"ג ביום הכיפורים לבטל הפ"ר דינים ע"י עבודת הכהן גדול איש חסידך שיהי' לו המתקת הדינים בחסדים.

והנה "הגר" גימ' יצחק רומז על דין, וקשים גרים לישראל, ומצות עשה ואהבתם את הגר"ר להמתיק פחד יצחק באהב"ה. ועיין בוו"ה"ק שאתה הוא חס"ד בחי' אתה כהן לעולם וכהן הוא מסטרא דחסד כידוע וזאת הברכה הטמונה בפסוקי התוכחה (דברים כ"ח ג') הגר אשר בקרבך היינו מדת הדין יעלה מעלה מעלה, כי שם בעולמות העליונים יכולים לנהוג גם במדת הדין, ו"אתה" מדת החסד תרד מטה מטה לעולם הזה. והנה כח השופר הוא שיהי' עלה אלהים בתרועה (קצת בא"נ רשום בכ"ק) וכיון שהדינים עולים למקור הרחמים ומתהפכים כחומר חותם בדומה להחותם בשעה שמניחים אותו וחותמים בו הוא להיפך ממה שהיה ויהי' פתוחי חותם קודש לה' שם הוי" בחינת הרחמים, ואז הדינים בעצמן שהתהפכו לחסד יחולו על ראשינו בחסד. ותרועה עולה והנ"ה מלאכ"י אלהים עלי"ם וירד"ם ב"ו (בראשית כ"ח י"ב) רומז לעלות הדינים ולהפכם לרחמים, וענין זה נפעל ע"י קדושת יעקב אבינו ע"ה, וזהו תקעו בחודש שופר וגו' משפט לאלהי יעקב המצטרף לחסד אברהם ונמתקין הדינים בשורשן מטעם דחד בתרי בטל, וזה סלח נא "כרוב" רחמיק אל בזכות הרוב שהם אברהם ויעקב הגוברים על מידת הדין יצחק ונמתקין הדינים בשורשן ושמחת עולם על ראשינו.

תקעו בחודש שופר בכסה ליום חגנו כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב. א"ל דהנה בגמ' (ראש השנה ט"ז ע"ב) אמר ר"י למה תוקעין כשהם יושבים וחוזרין ותוקעים כשהם עומדים כדי לעררב השטן, ובתוס' ד"ה כדי לעררב השטן מביא בשם הירושלמי עד שמע קל שפירא זמנא חדא בהיל ולא בהיל וכד שמע תנין אמר ודאי זה שפירא דיתקע בשופר גדול ומטי זמני ומתבהל ומתעררב, ואפשר לומר דפעם ראשונה תוקעים

הרמז במזל בתול"ה להראות שאין שום חשש מצד מצרנות ולנו התורה. וכיון שאנו בנינו למקום בודאי יש לעשות תשובה, והשי"ת יקבל תשובתנו דאב שמחל על כבודו מחול, וכרחם אב על בניו נזכה לרחמים חיים ושלום וכ"ט.

בתוס' ר"ה (ט"ז ע"ב ד"ה כד), בשם הירושלמי כד שמע קול שיפורה דימנא חדא בהיל ולא בהיל וכד שמע תניין אמר וודאי זהו שיפורה דיתקע בשופר גדול ומטא זימני' למתבלע ומתערבב ולית לי פנאי למעבד קטגוריא. ולכאורה מדוע לא חושב בן בראשונה, וי"ל דלכאורה אי אפשר למשיח לבוא ביו"ט כיון דמובטח להם לישראל דאין אליהו בא לא בערבי שבתות ולא בערבי יו"ט (עי' עירובין מ"ג ע"ב) וכתוב (מלאכי ג' ט"ז) הנה אנכי שולח לכם את אליהו הנביא לפני בוא יום ה' הגדול והנורא, רק ע"י בכרתי ופלתי (ס"ק ק"י) דאם יזכו ישראל שיהיה אחישנה אזי אין אליהו בא מקודם רק עם משיח, וזה שאנו אומרים אליהו הנביא וכו' במהרה יבא אלינו עם משיח בן דוד, ר"ל, אליהו הנביא במהרה כשתהיי "אחישנה" יבוא אלינו "עם" משיח בן דוד ולא מקודם, ומשו"ה בפעם הראשונה לא נחרד השטן כיון שעדיין לא עשו תשובה, ובפעם שניה שרואה שחביבים עליהם מצוות מתבהל אולי יזכו לאחישנה ויכול לבוא ביו"ט ביחד עם אליהו, והנה ע"י בספר לחמי תודה (דף י"א ע"ב) דמשו"ה הלבנה מתכסה בר"ה, שלא יבין ממנה כיון שאין אורה כאור החמה שעדיין לא בא שעת הגאולה. נמצא ששני טעמים יש בתקיעת שופר, תשובה וערבוב השטן, טעם הא' שהוא משום תשובה לא שייך בתלמידי חכמים כיון ששגגת תלמוד עלה זדון (עי' אבות פ"ד מ"ג) ואם כן בתשובה מיראה שאמרו חז"ל (יומא פ"ו ע"ב) זדונות נעשות כשגגות ממילא אצל תלמידי חכמים הם שוב זדונות, ורק לפשוטי עם המכונים בשם יעקב גם תשובה מיראה טוב להם.

וזה שאמר הכתוב (תהלים פ"א ד) תקעו בחודש שופר בכל חודש אלול ג"כ, ואזי בודאי לא שייך הטעם של ערבוב השטן רק הטעם דתשובה, ועל כרחק עיקר טעם השופר גם בר"ה הוא לתשובה אע"ג דכסה שהלבנה מתכסה ואפשר להיות ערבוב השטן כנ"ל מ"מ טעם זה שייך רק ליום חגיגה על ראש השנה שאז מתערבב השטן ע"י כיסוי הלבנה, אבל בכל חודש אלול הטעם הוא רק משום תשובה וממילא הוא חוק "לישראל" הרומז למדרגה עליונה (עי' פרמ"ג סוף הל' מגילה), והיינו שלהתלמידי חכמים בבחי' ישראל התשובה הוא בבחי' חוק בלי טעם מכיון שאין תשובה מיראה מועילה אצלם כנ"ל, אבל משפט בהבנת הטעם לתשובה לאלהי "יעקב" פשוטי עם שלהם בחי' יעקב מדרגה פחותה להם מועילה תשובה מיראה. ומסיים הכתוב עדות ביהוסף שמו "בצאתו" על ארץ מצרים,

לקיים המצות עשה ושניה לעורר שהשי"ת יתקע לחירותינו ומכיון שהשי"ת יתקע והשופר הוא שרביטו של מלך ואעפ"כ נצטוו לתקוע מוכח שאנו בנינו למקום ומהני תשובה, דמתשובה שהקב"ה מקבל תשובתנו יש ראי' שאנו בנינו למקום דאב שמחל על כבודו מחול (עי' בני יששכר מאמרים לחודש תשרי אות חיים ושלום) ומקבל תשובתנו באהבה כאב לבן ונעשים מזדונות זכויות (יומא פ"ו ע"ב) ע"כ דייקא בפעם שניה בהיל השטן אבל בראשונה בהיל ולא בהיל שאינו יודע אם דין עבד או בן לנו. ובשניה נתברר לו שאנחנו בנינו למקום, וזה שאנו אומרים לפני תקיעת שופר הפסוק (תהלים מ"ז ו) עלה אלהים בתרועה מדה"ד נסתלק ע"י התרועה של ישראל אחרי שה' בקול שופר והוא שרביטו של מלך, כמש"נ (זכרי' ט' י"ד) וה' אלהים בשופר יתקע, וצוה עלינו לתקוע בו, ומזה ראי' מפורש שאנחנו בנינו למקום.

וזהו תקעו בחודש שופר בכסה ליום חגיגה כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב, היינו תקעו, לכוון בתקיעה "חודש שופר" לחדש מלכות שדי יתב' בשופר של משיח ליום הגאולה שעדיין בכסה, נתכסה מאתנו, ליום חגיגה יום ה' הגדול של התגלות מלכות שדי יתב"ש, וכיון שאנו תוקעין בשופר שהוא שרביטו של מלך כנ"ל סימן שדין בן לנו והתורה קנינו במשפט ואין למלאכי השרת טענת בר מצרא, וזה כי חק, התורה ע"ד זאת חוקת התורה לישראל הוא, ובדין זכו בה, דהנה מלאכי השרת טענו (עי' שבת פ"ה ע"ב) תנה הודך על השמים וכ' במהרי"ט אלגזי שטענו מטעם דינא דבר מצרא, ובאמת יש דיעות (עי' בש"ך חו"מ קע"ה) דבבן לא שייך דינא דבר מצרא וזהו כי חק לישראל הוא וגם לענין משפט לאלהי יעקב נפקא מינה שאנו בנינו למקום שיהי' כרחם אב על בנינו, ויקבל תשובתנו באהבה. והנה הגם דהשי"ת מסופק אם שייך בבן דינא דבר מצרא, עיי"ש, מכל מקום מסיק כבר באסיפת זקנים פ' המקבל כהרי"ף דבן קודם למצרן, ואפי' בזמן הזה עיקבתא דמשיחא שאנו תשושי כח בתורה ובעבודה בבחי' אשה, מכל מקום כבר מסיק החת"ם סופר בתשו' (חלק חו"מ סי' י"א) דגם בבת במקום בן שייך הלכה זו, וידינו על העליונה, ונזכה לתורה שבכותה נגאלו ממצרים ובזכותה עתידים להגאל בבי"א.

ובאמת נראה לפענ"ד דלא שייך טענת מצרן גבי קב"ה דהרי מלא כל הארץ כבודו וגם אנחנו קרובים אליו, וז"ש (ישעי' נ"ה י') דרשו ה' בהמצאו קראוהו בהיות קרוב היינו דרשו את ה' בתשובה שנאמר בתורה ואין טענת בר מצרא על קבלת התורה קראוהו בהיות "קרוב" ולא שייך דינא דבר מצרא כי גם אנו מצרנים. והנה מזל אלול בתול"ה שהוא ר"ת לה' הארץ ומלואה תבל ויושבי בה (תהלים כ"ד א') כי בר"ח אלול עלה משרבע"ה לקבל לוחות אחרונות (מדרש תנחומא וברש"י עקב ט' י"ח) ובא

רחמנא מצד רחמנותו ית' אמר תקעו וע"י מידת רחמנותו ית' אפשר תמיד לעורר זכות אבות, וזה ששאל למה מריעין שעושין בשמחה למלך מלכי המלכים הקב"ה כדכתיב ויריעו כל העם ויאמרו יחי המלך (שמואל א' י' כ"ד) והלא אין מלכותו שלימה בעונותינו הרבים ע"ז אמר רחמנא אמר "זכרון" תרועה ומה שהיה הוא שיהי' לעתיד לבוא, וזה המביא את השמחה אף שבהוה אין מלכותו שלימה, ומיושב מדוע הביא הגמ' הפסוק זכרון תרועה ולא הפסוק יום תרועה יהי' לכם.

ומשום הכי איתא בירושלמי כד שמע קל שיפורא זימנא חדא בהיל ולא בהיל וכד שמע תניין אמר ודאי זהו שיפורא דיתקע בשופר גדול ומטא זימנא להתבלע ומתערבב, היינו ממה שרואה השמחה אף בהוה חושב שבא העת שתתגלה מלכותו עלינו ומתבלבל, וזהו שאנו אומרים בשעת תקיעת שופר הפסוק (תהלים פ"ט ט"ז) אשרי העם יודעי תרועה ה' באור פניך יהלכון, אשרי העם יודעי תרועה, הרומז על שמחה כנ"ל לפני המלך ע"ש העתיד שמלכותו תהי' שלימה, ומסיים ה' באור פניך יהלכון לעתיד לבוא במהרה בימינו.

עלה אלהים בתרועה ה' בקול שופר זמרו לאלהים זמרו זמרו למלכנו זמרו משכיל וגו'. ידוע דתשובה מהני הגם דקי"ל (קידושין ל"ב ע"א) במלך שמחל על כבודו דאין כבודו מחול מכל מקום איתא שם בקידושין דשאני בקוב"ה דכולא עלמא דילי', וזה שרומז הכתוב עלה אלהים שנתעלה ונסתלק אלהים הרומז למידת הדין בתרועה כשעושין תשובה בלב נשבר המרומז בתרועה מלשון תרועם בשבט ברזל (תהלים ב' ט'), כי אני את דכא (עי' סוטה ה' ע"א), וזהו ה' בקול שופר ע"י תשובה המרומז בשופר תרועה כנ"ל נתגלה מידת הרחמים, על כן זמרו לאלהים זמרו בשמחה, וקשה, זמרו למלכנו, איך אפשר לומר למלכנו הלא מלך הוא ואין כבודו מחול, ומתרץ כי מלך על כל הארץ אלהים, דכולא עלמא דילי' כנ"ל ע"כ זמרו משכיל.

ובזה י"ל מ"ש בתפילת ימים הנוראים ובכן יתקדש שמך, עי' בטור או"ח סי' תקפ"ב הטעם שאומרים ובכן שהוא על שם הפסוק ובכן אבוא אל המלך אשר לא כדת (אסתר ד' ט"ז) שכל אחד ואחד ריגיש בעצמו שאינו ראוי לזה בבחי' ובכן אבוא אל המלך אשר לא כדת, ואם תיקשי הרי קיימ"ל מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול (עי' קידושין ל"ב ע"א) ע"ז בקשתינו לתרץ עצמינו אחרי שבאנו אל המלך מלוך על כל העולם כולו בכבודך והנשא על כל הארץ ביקרך וכיון שכולי עלמא דיליה הוא יכול למחול (עי"ש בקידושין).

מן המצר קראתי יה וגו'. אפשר לומר הטעם שאומרים הפסוק מן המצר קראתי יה ענני במרחב יה קודם תקיעת שופר, כי הנה אחד מטעמי השופר הוא לזכות לתקע בשופר גדול לחירותינו,

דאפשר ששם הרמז שאלהו בא מקודם כיון שאמר יוסף שבצאתם מארץ מצרים פקד יפקוד אלהים, פקד ע"י אליהו ואח"כ יפקוד אלהים אתכם בישועה שלימה. ואולי משום הכי נתוסף לו אות ה' הרומז על הגאולה משיח בן יוסף כידוע מספה"ק עה"פ (זכרי' י' ח') "אשרקה" להם ואקבצם, וממנו עדות הוא שעיקר הטעם של שופר הוא התשובה, ומכיון שעושים תשובה יכולים לזכות לאחישנה בביאת משיח צדקנו עם אליהו ביחד כנ"ל, ועל כן בתקיעה שניה שעשו כבר תשובה בתקיעה ראשונה הוא מתערבב, כי כבר אפשר שזהו שופרו של משיח שיבוא יחד עם אליהו במהרה בימינו אמן.

שופר הוא מלשון שפרו מעשיכם. כלשון המדרש (ויקרא פ"ב כ"ט) תקעו בחודש שופר, בחודש הזה שפרו מעשיכם, היינו לשפר המעשים בין אדם למקום ובין אדם לחבירו, ושופר הוא חכמה ואינה מלאכה (עיין ראש השנה כ"ט ע"ב) וחכמ"ה ר"ת חילו מפניו כל הארץ (תהלים צ"ו ט'), היינו בין אדם למקום, ולבטל הר"ת של כי מלאה הארץ חמס (בראשית ו' י"ב), בין אדם לחבירו.

בגמ' ראש השנה (ט"ז ע"א) א"ר אבהו למה תוקעין בשופר של איל אמר הקב"ה תקעו לפני בשופר של איל כדי שאזכור לכם עקידת יצחק וכו'. אפ"ל דהשופר של איל זכר לאילו של יצחק בא להמתיק הדינים בחי' יצחק מעלינו ולתתם על הגויים, וסתם היום הוא ר"ה, כדאי' בזוה"ק, והיו"ם ר"ת ובבן הנעקד ישבית מדינינו, וכן מקדש ישראל ויום הזכרון, וגם וזרעו יהיה מלא הגוים (בראשית מ"ח י"ט) ונגילה ונשמחה בישועתו.

בגמ' ראש השנה (ט"ז ע"א) אמר ר' יצחק למה תוקעין בראש השנה, למה תוקעין, רחמנא אמר תקעו אלא למה מריעין, מריעין, רחמנא אמר זכרון תרועה אלא למה תוקעין ומריעין כשהן יושבין ותוקעין ומריעין כשהן עומדין כדי לערבב השטן. ויש להבין דהנה הלא ר' אבהו לעיל מיני' אמר תקעו לפני בשופר של איל כדי שאזכור לכם עקידת יצחק, ואפשר לומר ע"פ מה דאיתא במד"ר (ויקרא פ"ב כ"ט) ר' לוי בשם ר' חמא בר' חנינא אומר משל לבן מלכים שהיה לו דין בפני אביו, א"ל אביו ואם אתה מבקש לזכות לפני בדין ביום הזה מני נקולגוס פלוני ואת זכי בדין, כך אמר הקב"ה לישראל בני אם אתם מבקשים לזכות לפני בדין ביום הזה תהיו מזכירים זכות אבות ואתם זוכים לפני בדין, באחד (לחודש) זה אברהם שנא' אחד הי' אברהם (יחזקאל ל"ג) זכרון תרועה זה יצחק שנא' וירא והנה איל, למקרא קודש זה יעקב וכו' ואימתי וכו' בחודש השביעי, וזהו קושיית הגמ' למה תוקעין, ר"ל למה תוקעין כיון שהוא לזכור זכות אבות, ואולי ח"ו תמה זכות אבות (עי' שבת נ"ה ע"א) והשיב

ואז יקרא השם הוי' הק' יהי"ה כמו שאיתא בשם הארזי"ל עה"פ ביום ההוא "יהיה" ה' אחד (זכרי' י"ד ט'), וזהו יום תרועה יהיה לכם, שנוכח לשם יהי"ה. וזהו תרועה תרעוזה, כי תרע לשון שבירה מלשון תרועם בשבט ברזל (תהלים ב' ט') ולעשות מיו' יו"ד ויהי"ה ה' אחד, והחילוק בין ו' ליו"ד הוא ארבע שהוא דל"ת, וזהו שאנו אומרים בימי הסליחות כדלים וכרשים דפקנו דלתך דלתך דפקנו רחום וחנון, דלתך "דפקנו" להוסיף דל"ת לוא"ו, וע"כ רחום וחנון שנוכח לחירותינו. וזה שאנו אומרים מן המצר, בגלות, קראתי יה פעם אחת ענני במרחב יה שני פעמים יהי"ה שיהי' ה' אחד ושמו אחד.

והנה על ידי תקיעת שופר אנו מעוררים השופר גדול של מעלה תקע בשופר גדול לחירותינו ומקריבים הגאולה ויהיה ה' אחד ושמו אחד ומשו"ה אנו תוקעים תקיעה תרועה תקיעה שהוא תקעייה לפניו ותקעייה לאחריה של התרועה שיהי' ב' פעמים יהי"ה, היינו יהי"ה, וידוע מה שפירש זקני הק' מרופשיין ז"ע מה שאנו מברכין שהזיווג יעלה יפה, היינו שהזיווג שם הוי"ה ושם אדני יעלה יפה"ה (צ"ה) ע"י צירוף יהי"ה שהוא שם העתיד.

והנה טעם של עירובי תבשילין איתא בגמ' (ביצה ט"ו ע"ב) אמר רבא הוא כדי שיברור מנה יפ"ה היחוד הנ"ל והראשון הי' אברהם אבינו ע"ה שעשה יחוד זה כמו שנאמר (בראשית י"ח יח) ואברהם היה "יהיה" וכו', ולזה רומז מאמרים ז"ל (יומא כ"ח ע"ב) קיים אברהם אבינו ע"ה כל התורה כולה ואפילו עירובי תבשילין.

לשמוע קול שופר. לשמוע קול שופר הס"ת לע"ר ר"ת להחיות עם רב רומז להתקת הרע לטוב ע"י השופר במהרה בימינו אמן.

אשרי העם יודעי תרועה ה' באור פניך יהלכון. יש לומר עפ"י דאיתא בספד"ק דתקיעה ראשונה באה להחריד הלב לעשות תשובה מיראה על כל פנים כמו שנאמר (עמוס ג' ו') אם יתקע שופר בעיר והעם לא יחרדו, ותרועה שהיא אחרי התקיעה באה להמליך את הקב"ה עלינו בתשובה מאהבה, ויש עוד טעם בתקיעת שופר לערבב השטן ועי' ר"ה (ט"ז ע"ב) תוס' ד"ה כדי לשון הירושלמי כד שמע קול שיפורה זימנא חדא בהיל ולא בהיל וכד שמע תניין אמר ודאי זהו שיפורה דיתקע בשופר גדול וכו' ויען שבתשובה מיראה נשאר עדיין שוגג שבתשובה מיראה זדונות נעשות כשגגות (עי' יומא פ"ו ע"ב) ע"כ השטן בהיל ולא בהיל, בהיל כיון שעל כל פנים ישראל עושים תשובה ולא בהיל כיון שנשארו עוד שגגות ובשני בהיל לגמרי כיון שעושים תשובה מאהבה וזדונות נעשין כזכיות והכל נעשה טוב אין לי על מה לקטרג. ואולי מהאי טעמא כתיב יום תרועה יהיה "לכם" שנרויח מהעבירות שיתהפכו לזכויות, וזה שאנו אומרים אחרי תקיעת שופר אשרי העם יודעי תרועה, דייקא, ה' באור

פניך יהלכון וימלוך עלינו במהרה בהארת פנים מאהבה. והנה כשיש עדיין שגגות משועבדים עדיין אנחנו להיצר הרע דגם שוגג צריך כפרה (עי' שבועות ב' ע"א) אבל כשאנו מתקדשים ומקבלים מלכותו עלינו מאהבה אנו נעשים בני חורין והקדש מפקיע מידי שיעבוד (עי' גיטין מ' ע"ב), וזה שאנו אומרים בקידוש, ותתן לנו ה' אלהינו "באהבה" את יום הזכרון הזה יום "תרועה", דייקא, שתרועה בחינת אהבה כנ"ל מקרא "קודש" ומפקיע מידי שיעבוד זכר ליציאת מצרים שיצאו משעבוד לחירות. וזאת תורת המסורה זכרון תרועה (ויקרא כ"ג כ"ד), אין זכרון לראשונים (קהלת א' י"א), אין זכרון לחכם עם הכסיל (קהלת ב' ט"ז), דהיינו זכרון תרועה אני אומר, ומקשה אין זכרון לראשונים ומדוע אינני מזכיר התקיעה שהיא ראשונה על זה אומר אין זכרון לחכם עם הכסיל דמשום הכי איני אומר תקיעה דאי הוא תשובה מיראה ויש עדיין מעשה כסיל שוגג משא"כ בתרועה שיהא מאהבה ואין שום שייכות לחכם, תקיעת שופר שהיא "חכמה" (עי' ר"ה כ"ט ע"ב) עם הכסיל ונעשה הכל טוב בעה"י.

אשרי העם יודעי תרועה ה' באור פניך יהלכון בשמך יגילון כל היום. נאמר בשם קדוש מדבר פי' מאמר חז"ל (מנחות מ"ג ע"ב) הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, להכל הברירה בידי שמים לעשות בקשתינו או לא, חוץ מיראת שמים, שאם האדם מבקש שיהי' לו יראת שמים בודאי נותנים לו, וזה שאנו אומרים אשרי העם יודעי תרועה, מלשון תרועם בשבט ברזל שהוא שבירה, כלומר שישאל יודעים לשבור את חומת הברזל המפסקת בין ישראל לאביהם שבשמים (עי' ב"מ דף נ"ט ע"א) על ידי שמבקשים ה' באור פניך יהלכון שיהי' להם יראת שמים וממילא פועלים כל הישועות ומקבלים כל התפלות כיון שנפלה החומה, כי לבקשת יראת שמים מוכרחים לסלק החומה המפסקת כדי שתפלה זו תוכל לעלות ואשרי להם, וזהו בשמך יגילון כל היום. ובזה יתבאר המשנה (ברכות ל' ע"ב) אין עומדים להתפלל אלא מתוך כובד ראש שהוא הכנעה מפחד יראתו, ר"ל שראשית התפלה תהי' על יראת שמים, ומתוך תפלה זו עומדים להתפלל כל התפלות.

אשרי העם יודעי תרועה ה' באור פניך יהלכון. את הגוסס בודקין בעיניו אם יש בו עוד נשמת חיים אם מביט הוא אחרי הנר וכן בודקין את חולי הנפש ע"י נר מצוה, וזה שמרומז בדברי חכמינו ז"ל (תענית כ"ד ע"א) כלה שענינה יפות אינה צריכה בדיקה, וזה שאנו אומרים בתפילת היום הרת עולם אחרי התקיעות אם כעבדים עיינו לך תלויות עד שתחנונו, ר"ל אף אם כעבדים אנחנו ואינם עושים רצונו של מקום (עי' ב"ב י" ע"א) אעפ"כ עיינו לך תלויות ועוד נשמת חיים בנו, וזה שאנו אומרים אחרי תקיעות דמיושב הפסוק אשרי העם יודעי

תרועה, לשון התעוררות, שהם ידועים על כל פנים כשמעוררים אותם שה' באור פניך יהלכון, וסימן שעוד נשמתו בו, ואשרי להם.

אשרי העם יודעי תרועה ה' באור פניך יהלכון. ידוע מהאר"י
הק' לא לגלג פאות וזקן אפילו בדרך היתר כדי לא לפגום בצלם אלהים ובי"ג מכילין דרחמי שהדיקנא קדישא רומז להם וממילא שמדה טובה מרובה מגדלי זקן ממשיכין י"ג מכילין דרחמי. וזהו אשרי העם ידועי לשון שבירה מלשון וידוע בם אנשי סוכות (שופטים ה' ט"ז) שמשבר הדינים המרומזים בתרועה. גנוחי ויללה, ע"י ה' באור פניך בצלם אלהים ודיקנא קדישא יהלכון.

אשרי העם יודעי תרועה ה' באור פניך יהלכון. אפשר לומר
עפ"י הידוע קושית הרמב"ן מדוע נעלם מתורתנו הקדושה שראש השנה הוא יום הדין והמשפט, ואיתא בספד"ק דבאמות עלינו לעשות תשובה וחשבון בכל יום (עי' שבת קנ"ג ע"א) והוא מטעם דבכל עת כשיבוא המלך ית' ימצא הכל על מכונו, וחכז"ל ראו שמהאי טעמא נסתר יום הדין למען שיוכל לבוא פתאום לבקר החשבון וגילו בעל פה לעם קרובו מחמת אהבה את יום הדין שיכינו עצמם. ואיתא במדר' תנחומא פ' שלח על הפסוק במאזנים לעלות (תהלים ס"ב) אמר ר' חייא בשם ר' לוי כל הבלים שישראל עושים כל ימות השנה אך הבל בני אדם כוב בני איש במאזנים לעלות, הקב"ה מוחל להם במזל מאזנים חודש תשרי, ע"כ.

וזה נרמז בסיום המזמור אחת דבר אלהים שתים זו שמעתי כי עוז לאלהים ולך ה' חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו, אחת, כלומר שהוא יום תרועה דבר אלהים בתורה שבכתב שתים שהוא גם יום הדין שמעתי, בתורה שבעל פה שהזהירו אותנו כי עוז לאלהים מדת הדין המרומז באלהים, ולך ה' החסד בזה שגילה לנו ע"י חכמינו ז"ל בסוד כי אתה תשלם היום הזה לאיש כמעשהו, כי זכר כל היצורים לפניך בא מעשי איש ופקודתו ועלינו לעשות תשובה למען שייגע לנו הטוב בדין ונוכל לקבל פניו ית' שמו דאם לא כן בהית לאסתכולי באפי' (עי' ירושלמי בפ' דערלה). וזש"ה אשרי העם "יודעי" תרועה שיודעין שהוא יום הדין ועושין תשובה למען ה' באור פניך יהלכון שנוכל לקבל פניו ית' ולקבל הטוב בדין.

אשרי העם יודעי תרועה. תקיעת שופר מביא דעת כמרומז בפסוק יודעי תרועה שיודעים ע"י תרועה, וזה שרמזו חז"ל (ראש השנה כ"ט ע"ב) תקיעת שופר חכמה ואינה מלאכה, כי חכמ"ה ר"ת חילו מלפניו כל הארץ ענין יראה ויראה מביא ליד דעת וכמו שנאמר (משלי א' ז) יראה ה' ראשית דעת.

אשרי העם יודעי תרועה וגו'. הנה מצאנו ד' פעמים אשרי

בתהילים, כאן, ובקפיטל א' אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים, ולהלן (פ"ד) אשרי יושבי ביתך, ולהלן (קי"ט) אשרי תמימי דרך, וי"ל השייכות שביניהם, עפימש"כ בספד"ק לפרש המסורה (בפ' אמור) הובא בבעה"ט א' זכרון תרועה, ואידך אין זכרון לראשונים, ואידך אין זכרון לחכם על הכסיל, דהנה אי' בזה"ק דתקיעה שברים תרועה המה כנגד אברהם יצחק ויעקב, ומק' הזוה"ק כיון דתרועה הוא נגד יעקב מדוע הזכירה התורה זכרון תרועה שהיא כנגד יעקב ולא הזכירה זכרון תקיעה או שברים שהם כנגד אברהם ויצחק, ומתרץ בזה"ק שהוא מטעם שמהם יצאו ישמעאל ועשו, וע"ש, ובה פ"י המסורה הנ"ל, זכרון תרועה, שהוא כנגד יעקב, ומקשה אין זכרון לראשונים דלמה לא הזכיר תקיעה או שברים דהם כנגד אברהם ויצחק שהם ראשונים, ומיישב אין זכרון לחכם עם הכסיל, מכיון שמהם יצאו ישמעאל ועשו לכך לא הזכיר כנגדם.

והנה מי שהוא תמיד בביתו ויכל להשגיח היטב על בניו וב"ב שילכו בדרך הטובה והישרה, משא"כ זה הנוסע והוא תמיד מטלטל בדרכים אין ביכלתו דבר זה, לכן עליו מוטל עכ"פ שהוא בעצמו יהא זהיר לקיים מצות ה', ואם א"א לו לקיים המצות בקום ועשה יראה עכ"פ להיות סור מרע בשוא"ת, וזי"ל השייכות בפסוקים הנ"ל. אשרי יושבי ביתך, דמי שהוא תמיד בביתו וא"צ להתרוצץ בדרכים תמיד למען פרנסתו וכד', אצלו יקויים אשרי העם יודעי תרועה, שהוא יודע ומבין הטעם שמוזכר דוקא תרועה שהוא כנגד יעקב ולא מוזכר תקיעה שברים, כי העיקר הוא הבנים, אבל מי שנחוץ לו להיות נוסע בדרכים למען פרנסתו וכד' שאין ביכלתו להשגיח על בניו וב"ב, הוא יראה לקיים עכ"פ אשרי תמימי דרך ההולכים בתורת ה', שבעצמו יהא זהיר בקיום תורה ומצות, ואם א"א לו לקיים המצות בקו"ע יראה עכ"פ לקיים אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים, שיהא זהיר להיות סור מרע בשוא"ת, השם ירחם.

תקעו בחודש שופר וגו' כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב. י"ל בהקדם מה שאמרתי ליישב דרך דרוש בסוגית הגמ' (ר"ה כ"ט ע"ב) שאיתא שם בטעמא דאין תוקעין שופר בר"ה שחל להיות בשבת, אמר רבה הכל חייבין בתקיעת שופר ואין הכל בקיאים בתקיעת שופר גזירה שמא יטלנו בידו וילך אצל הבקי ללמוד ויעבירונו ד' אמות ברשות הרבים, והיינו טעמא דלולב והיינו טעמא דמגילה, ובתוס' שם וסוכה (מ"ג ע"א) הקשו מדוע נקט רבה שמא יעבירונו ארבע אמות ולא נקט שמא יוציאנה מרשות היחיד לרשות הרבים, ויש לומר דהנה הר"ן בראש השנה שם כתב לחדש בדמקום שאין הכל טרודים לא גזרו על שמא יעבירונו עיין שם שתי דמושו"ה גבי מילה בשבת לא גזרו שמא יוציא איזמל או תינוק הרה"ר, ולכאורה תקשה

שופר חזק מאד, ולכאורה מה שייכות מעמד הנבחר קבלת התורה לראש השנה, ואפשר לומר ע"ד זה הדנה לכאורה היה לנו התנצלות על חטאינו שהוא לסיבת היצה"ר המסית ומדיח, וכדאי במס' ברכות (י"ז ע"א) ר' אלכסנדר אמר גלוי וידוע לפניך שרצוננו לעשות רצונך רק השאור שבעיסה מעכב, אבל מכיון שנברא התורה שהוא תבלין להיצה"ר (עיין קידושין ל' ע"ב) מה נאמר ומה נצטדק, וזה שאמר הכתוב (נחמ' ט' ל"ג) ואתה צדיק על כל הבא עלינו כי אמת עשית ואנחנו הרשענו, היינו ואתה צדיק על כל הבא עלינו כי "אמת" רומז לתורה כדכתיב אמת קנה ואל תמכור (משלי כ"ג כ"ג), עשית, היינו כיון שנתן לנו התורה עי"ז ואנחנו הרשענו רח"ל.

היינו כיון שנתת לנו התורה עי"ז אנחנו הרשענו רח"ל, ובזה יל"פ הפסוק (תהלים פ"ה י"ב) אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף, היינו אמת הרומז לתורה מארץ תצמח ממה שהתורה נתנה לארץ, אין התנצלות שהלכנו אחרי עצת היצר הרע, וע"כ צדק שהוא לפנים משורת הדין משמים נשקף, פי' לבקש על חטאתינו שימחלו לנו דאין לנו להשען אלא על חסדו יתב' שידון אותנו בצדק שהוא לפנים משורת הדין, וזה כוונת רבינו סעדי' גאון שהשופר מזכיר מעמד הר סיני שנתנה התורה, ואין התנצלות, ועי"ז מחריד ומעורר לתשובה, ושפיר שייך לראש השנה. וזה שאמר הכתוב תקעו בחודש שופר בכסא שנתכסה השייכות של מעמד הר סיני שמזכיר השופר ליום חגנו, כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב, שמקיים וזכרתי את בריתי יעקב ומזכה לישראל כחק בלי טעם לפנים משורת הדין, אחרי שנתנה התורה ואין לנו התנצלות מטעם היצה"ר המסית וזה השיכות לר"ה כנ"ל. ואפשר לומר שמשו"ה כשחל ר"ה בשבת שממילא יזכור מתן תורה דלכ"ע בשבת נתנה תורה (עיין שבת פ"ז ע"ב) לכך אין תוקעין כי אין צריך לשופר.

תקעו בחודש שופר בכסא ליום חגנו כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב. אפ"ל דמהאי טעמא נעלם בתוה"ק שראש השנה הוא יום הדין, למען שתהי' התשובה שעושים בני ישראל בימים אלו למען שמו יתב' בחי' תשובה מאהבה שזדונות נעשין לו כזכיות, ולא מחמת יראת העונש, שאז זדונות נעשין רק כשגגות (עיין יומא פ"ו ע"ב), וזשה"כ תקעו בחודש שופר, הגם בכסא ליום חגנו שנתכסה בתורה שהוא יומא דדינא, והטעם כי חק לישראל הוא בלי טעם, כדי שיתקעו בשופר כמאמר הגמ' מ"ט תוקעים משום שרחמנא אמר תקעו (עיין ר"ה ט"ז ע"א) והיינו שתקיעת שופר המעורר לתשובה כדאיתא ברמב"ם ה' תשובה (פ"ג כ"ד) יהיה ללא פחד הדין ויראת העונש, ובזה יהיה משפט לאלהי יעקב, להצדיקים ג"כ בלי טעם.

רמז על מה שתוקעים מאה קולות. צ' קולות ואחר התפלה י

לפי זה הלא שופר ולולב הם מצות עשה שהזמן גרמא ונשים פטורות והמה יזכירו שלא להעביר ד' אמות ברה"ר, רק הדבר נכון ואין זה קושיא כלל דהרי נשים עליהם נאמר כל כבודה בת מלך פנימה ואין דרכה להיות ברה"ר (עיין יבמות ע"ז ע"ב), ועיין נויר (י"ב ע"א) שחשבו מה"ט אשה דלא נידא וברש"י שם דכל כבודה בת מלך פנימה, ולכך ל"ש לומר שהם יזכירו שלא להעביר ברה"ר אף שאינם טרודין, דהא אין דרכן להיות שם, ועפי"ז מיושב קושיית התוס' דלפי"ז כל הגזירה שייך רק בהעברת ד' אמות ברה"ר משום שאין דרכה של אשה להיות ברשות הרבים, משא"כ בהוצאה מרה"י שפיר יש לומר שהן יזכירו אותם, כיון דאינה טרודה.

ובזה י"ל דמרומו הוא בקרא שלפנינו תקעו בחודש, דהנה איתא בספד"ק דמה"ט נקרא יוסף בה' יהוסף ע"ש הגאולה, ואם ח"ו לא היה משיח בן דוד, ממילא גם משיח בן יוסף לא היה כמובן שהוא רק הכנה למשיח ב"ד, ובמס' יבמות (ע"ז ע"א) יליף הגמ' שדוד המלך ע"ה מותר לבוא בקהל ודרשינן לא יבוא עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית מהאי סברא דכ' על אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים ודרכו של איש לקדם ואין דרכה של אשה לקדם בחוצות עיי"ש, והנה במס' שבת (צ"ו ע"ב) איתא דד' אמות ברשות הרבים גמרי לה בלי שום טעם, וזש"א הכתוב תקעו בחודש שופר, ופעמים בכסא ליום חגיגו, היינו שאין תוקעין והיינו כשחל בשבת ואמרו חכמינו ז"ל הטעם גזירה שמא יעבירונו ד' אמות ברשות הרבים שהוא חק כנ"ל, והיינו כי חוק לישראל, דאיסור העברת ד' אמות בשבת היא חק לנו בלי טעם, היינו בלי שנבין הטעם בבחינת חק, ודוקא לישראל, אבל משפט בהבנת הטעם יש לאלהי יעקב.

וממליץ הכתוב כי חק "לישראל" הוא שרצה לומר כי חק "לישראל" ולא לנשים דנשים פטורות משופר משום שהוא מצות עשה שהזמן גרמא, וא"כ לכאורה קשה לסברת הר"ן גבי מילה דה"ה הכא יזכירו, אך להנ"ל ניחא דמשו"ה קאמר הטעם שמוא יעבירונו ד' אמות ברה"ר, ולא אמר הטעם שמוא יוציאנו מרה"י לרה"ר, על זה אמר וממשיך הכתוב עדות ביהוסף שמו המרומז על הגאולה ומלכות בית דוד כנ"ל, ועכ"ח כיון שדוד מותר לבוא בקהל ומשיח חוטר מגזע ישי, עכ"ח משום דמסקינן להלכה מואבי ולא מואבית מטעם דכל כבודה בת מלך פנימה ואין דרכה של אשה לקדם בחוצות, וע"כ לא חששו רק שמוא יעבירונו, דברה"ר אינה נמצאת ולא תוכל להזכיר, אבל ברה"י כיון דפטורה מתק"ש תזכיר לו, וע"כ מוכרח דהטעם הוא דוקא שמוא יעבירונו ד' אמות כנ"ל.

תקעו בחודש שופר בכסא ליום חגנו וגו'. אפשר לומר עפ"י מה דאיתא בשם רבינו סעדי' גאון בטעמי התקיעות שופר, שאחד מהם שהשופר מזכיר מעמד הר סיני שהיה שם קול

הכוונות מהשופר, ולבסוף הלא הוא כתובה על ספר הישר, היינו רחמנא אמר תקעו אף בלי טעם.

תקע בשופר גדול לחרותינו. בעת החורבן גלתה יהודה והשכינה עמהם ככתוב (ישעי' נ' א') ובפשעכם שולחה אמכם, ועיקר בקשתנו ותפילתנו צריך להיות על גלות השכינה להקים אותה מעפרא וליחדה עם דודה יחוד קוב"ה ושכינתו ואף בקשתנו לטובת חומריה תהא תכלית הכוונה עשה למען שכינתך כי נאמר בכל צרתם לו צר שיהי טוב גם להבורא ית"ש, כי צרת ישראל הוא צער השכינה, כמאמרם ז"ל (סנהדרין פ"ו מ"ה) בזמן שאדם מצטער שכינה מה אומרת קלני מראשי. והנה שופ"ר עם הכולל עולה מספר א"ם הבני"ם שמח"ה הללו"ה (תהלים קי"ג ט') ועל כן אנו מבקשים תקע בשופר גדול היינו עם הכולל לחרותינו שנוכה לאם הבנים שמחה, ויבוטל צרת ישראל וגם צער השכינה שהא בהא תליא.

והנה מזל אלול בתולה דהיא אשה ואש"ה נוטריקון אם הבנים שמחה הלוליה, ובתול"ה ר"ת לה' הארץ ומלואה תבל ויושבי בה (תהלים כ"ד א') שבימי הרחמים והרצון עת כל תפילותינו ובקשותינו הוא שיהי אם הבנים שמחה ולה' הארץ ומלואה תבל ויושבי בה נוכח לשופר גדול שופרו של משיח שיבוא במהרה בימינו, ומשור"ה תוקעים בחודש אלול בשופר לרמוז על כל הנ"ל.

והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול ובאו האובדים בארץ אשור והנדחים בארץ מצרים והשתחוו לה' בהר הקודש בירושלים. ידוע שהשופר משבר הלב ומחרידו להנצל מגאות כידוע שתרועה מלשון תרועם בשבט ברזל (תהלים ב' ט') ולעומת זה מי שהוא בשפל המצב מחזקו ע"ד ויהי קול השופר הולך וחזק (שמות י"ט ט'). והנה אשור הוא לשון גמר (עי' שבת קי"ט ע"א), ומצרים הוא רומז למצרים בקמץ לשון צמצום בתכלית השפלות, ולעתיד לבוא יתקע בשופר גדול, ובאו האובדים בארץ אשור רומז לאלו שחושבים שהם נגמרו ונתקנו, והנדחים בארץ מצרים רומז לאלו שמתיאשים ממצבם הרוחני, והשתחוו לה' בהר הקודש "בירושלים" בחי' ירא ושלם היינו ירא נגד בעלי הגאווה החושבים שהם אשור מתוקנים וגמורים במעשיהם הטובים יבואו ליראה בלב נשבר ואלה המתאשים יתחזקו שהש"י יעזור להם שיוכלו לבוא לידי "שלם" שלמות הנרצה.

וה' אלהים בשופר יתקע וגו' ה' צבאות יגן עליהם כן תגן על עמך ישראל בשלומך. הנה מבואר ברמב"ם ז"ל (הל' תשובה פ"ג ה"ד) ששופר הוא ענין תשובה ורמוז יש בו עורו ישנים מתרדמתכם וחזרו בתשובה, ואפ"ל שגם הש"י כבי' תוקע בשופר ומתחרט וינחם על הרעה על בריאת היצר הרע ע"ד

קולות. איתא בספח"ק דהיה לו לאברהם אבינו ע"ה לטעון אתמול אמרת כי ביצחק יקרא לך זרע ועתה מצוני לשחטו ואם תאמר אתן לך יצחק אחר אי אפשר הלא בא ברמז יו"ד רומז לאחר יסיונות, צ' לתשעים שנה של שרה, ח' לשמונה נימול, ק' מאה שנה של אברהם וזה אי אפשר ביצחק אחר, ולכן כדי להזכיר זכות אברהם ושרה ויצחק והעקידה תוקעים תשעים קולות ויו"ד אחרי התפלה לרמוז על שנות שרה ואברהם אבינו ע"ה ונסיונותיו. ובחינה זו מצינו גם ביעקב ע"י בזה"ק פר' וירא על הפסוק ירא את המקום מרחוק, המקום"ם דא יעקב שנאמר בו ויקח מאבני המקום"ם ואעפ"כ לא הרבה אחר הבטחת ה' את הארץ הזאת לך אתנה וכעת הוא בורח מן הארץ הזאת והאמין בה, על כן בקשתנו על אחינו בני ישראל הנתונים בצרה ובשבי "המקום" ירחם עליהם זכות המקום שלא הרבה אף שהי' לו להרהר ירחם עליהם ויושיעם אפילו בלי טעם, וזה שאנו אומרים בהגדה ברוך שומר הבטחתו "לישראל", שהקב"ה הבטיח ליעקב שנקרא ישראל והוא לא הרבה אחר מדותיו ובזכות זה חשב את הקץ לעשות עשה "הקץ" (העולה עה"כ גימ' המקום"ם עם האותיות) ברחמים, ולא חשב אחר מעשינו להושיענו רק לפני מעשינו.

וזה שאנו אומרים עוד יזכור לנו, בשעת הדין הנרמוז ב"לנו" העולה "אלהים" מידת הדין, אהבת איתן, אברהם אבינו שמקלקלת השורה, ובבן הנעקד, יצחק, ישבית מדיינינו, ובזכות התם, יעקב שלכולם היו טעמים להרהר ולטעון ולא טענו רק האמינו בה' בלי טעם, יוציא איום מדה כנגד מדה לצדק דיננו אף באין מליץ יושר מול מגיד פשע תגיד ליעקב כנ"ל וצדקנו במשפט.

בגמ' ר"ה (ט"ז ע"א) למה תוקעים בר"ה למה תוקעים רחמנא אמר תקעו. ולכאורה במס' פסחים (קט"ז ע"ב) אמר ר"ג פסח שאנו אוכלים על שום מה וכן מצה ומרור ומאי שנא גבי שופר, וי"ל עפ"י מה דאיתא בשם היהודי הק' דמי שעוסק בחקירות הוא בבחינת "פן" כי מזמן לזמן משתנה דעתו בעבודת השי"ת כפי שכלו, וזה שאמר הכתוב (דברים כ"ט י"ז) פן יש בכם שורש פורה ראש ולענה, באם יש בכם פן בחינת פן ספקות אזי הוא שורש פורה ראש ולענה ומשום כן צריך לקיים מצות שופ"ר שהוא ר"ת שורש פורה ראש ולענה, רק מטעם רחמנא אמר תקעו (עי' גמ' ר"ה ט"ז ע"א). וכשמקיים השופר בלי חיפוש טעמים רק משום שהיא חק לישראל אזי הוא מתקן כל זה.

בגמ' ר"ה (ט"ז ע"א) א"ר יצחק למה תוקעין בר"ה למה תוקעין רחמנא אמר תקעו. יל"פ בזה הפסוק (שמואל ב' א' י"ח) ללמד בני יהודה קשת הלא היא כתובה על ספר הישר, קש"ת ר"ת תקיעה שברים תרועה תקיעה, וז"א ללמד בני יהודא

אשר הריעותי, וממילא וינחם ה' על הרעה אשר דיבר לעשות לעמו, וכמו שפירש בורע קודש לבק"ו מראפשיין זי"ע הפ' ושב ה' אלהיך את שבותך, שבשעה שאיש ישראל עושה תשובה ומתחרט על עונותיו גם כבי' עושה תשובה על בריאת היצ"ה, וזה ושב ה' אלהיך את שבותך בזמן תשובתך גם הוא כבי' עושה תשובה. וזה שאמר וה' אלהים בשופר יתקע ועושה כביכול תשובה שמעכשיו ה' צבאות יגן עליהם בשלומם ויהי להם כט"ס.

ובכן יתקדש שמך ה' אלהינו על ישראל עמך ועל ירושלים עירך. עי' סוף כתובות דאפילו אילני סרק עתידין לעשות פירות בארץ ישראל בזמן הגאולה ואפשר לפרש בדרך רמז שבזמן הגאולה אפילו הריקנים שבישראל בחינת אילני סרק יעשו פירות ויהיו מלאים מצות כרימון וע"כ בקשתנו והשב שכינתך לציון וסדר העבודה לירושלים ותחזינה עינינו בשוכך לציון ושם נעבדך ביראה. וזש"א בתפילת ר"ה מקודם ובכן יתקדש שמך ה' אלהינו על ישראל עמך ועל ירושלים עירך ואזי יעשו כולם אפי' הריקנים בחי' אילני סרק אגודה אחת לעשות רצונך בלבב שלם, וזש"ה ישמחו השמים ותגל הארץ וגו' היינו ישמחו השמים כשאמרו בגוים ה' מלך וכפירש"י לעת"ל בזמן הגאולה אז ירננו כל עצי יער אפי' אילני סרק יודו ויהללו לפני השי"ת ועתה כי בא כי בא בשעה שבא לשפוט הארץ עמי הארץ המדריגות הנמוכים בחי' אילני סרק ישפוט תבל בצדק בחי' צדקה ע"ש סופן שיטענו פירות ועמים המון עם באמונתו שיאמין להם שבשעה שיגאלו משיעבוד מלכויות יעבדו את השי"ת באמת.

ובכן תן פחדך ה' אלהינו על כל מעשיך וכו' ויעשו כולם אגודה אחת וכו'. יש לומר בהקדם פי' הכתוב (תהלים י"ט י') יראת ה' טהורה עומדת לעד, שכבי' יתב' מפחד וירא שהאדם הישראלי יעבוד אותו עבודה טהורה כדי שלא תנתק קשר האהבה בינו לבין קונו ותהיה אהבה עומדת לעד, וכל זה כשהיא לשמה, וזה שאמרו במתני' (אבות פ"א מ"ג) אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב שלא על מנת לקבל פרס אלא הוו כעבדים המשמשין את הרב שלא על מנת לקבל פרס ויהי מורא שמים עליכם, כלומר המורא של שמים יהי' עליכם שלא תפסוק אהבתנו מאתו ית"ש. וזה שאנו מבקשים ובכן תן "פחדך" ה' אלהינו, הפחד שלך כנ"ל יהי' על כל מעשיך ואימתך יהי' על כל מה שבראת, ואז ויראוך כל המעשים וישתחוו לפניך כל הברואים ויעבדו כולם עבודה אחת, וזש"א ויעשו כולם אגודה אחת משא"כ ביראת העונש שכל אחד ואחד יש לו יראה אחרת.

ויעשו כולם אגודה אחת לעשות רצונך בלבב שם. י"ל עפי"מ

שפרשנו הפסוק (תהלים קי"ט א') אשרי תמימי דרך ההולכים בתורת ה' אשרי נוצרי עדותיו בכל לב ידרשוהו, עפי"מ דאי' בפתח עינים להחיד"א על הגמ' (שבת ס"ג ע"א) אורך ימים בימינה למימינים בה, וברש"י למימינים שעוסקים לשמה, ומפרש דרך תורה ומצוות ביחד שלא לשמה מביאין לשמה אבל תורה לחוד לא. ומיושב בזה קושית התוס' שם ובנויר (כ"ג ע"ב ד"ה שלא לשמה וכו') ובכ"ד ממה דאיתא בגמ' ברכות (י"ז ע"א) שהעושה שלא לשמה נוח לו שלא נברא ומוטב שנתהפכה לו שלייתו, ד"ל דזה רק בעוסק בתורה לבד בלא קיום המצוות דאז לעולם לא יבוא לשמה וכאמור, ודו"ק. וזה המרומז בקרא אשרי תמימי דרך ההולכים ב"תורת" ה', אשרי אם הם גם נוצרי עדותיו, הינו תורה ומצוות ביחד, ואז יזכו בכל לב ידרשוהו לכוא מתוך שלא לשמה לשמה. וזה שאנו מבקשים בתפילתנו והאר עינינו בתורתך וגם ודבק לבנו במצוותיך תורה ומצות ביחד, ואזי נזכה גם לויחד לבבינו לאהבה וליראה את שמך, שנבוא לשמה. וזהו בקשתנו ובכן תן פחדך ויעשו כולם אגודה אחת היינו אגודה אחת של תורה ועבודה נצמדים יחד שזהו רצונו ואזי נזכה ללעשות רצונך בלבב שלם, ומתוך שלא לשמה בא לשמה, וע"כ ל"ב של"ם הר"ת מתוך שלא לשמה בא לשמה.

ותתן לנו ה' אלהינו באהבה את יום הזכרון הזה יום תרועה מקרא קודש וכו' ליציאת מצרים. הנה תקיעת שופר מורה על קבלת התורה ע"ד ויהי קול השופר הולך וחזק מאד (שמות י"ט י"ט) הנאמר במתן תורה שעיקרה הי' אנכי ולא יהי' לך שמפי הגבורה שמענום (עי' מכות כ"ד ע"א), קבלת עול מלכות שמים שהוא שמע ישראל ותלוי בזכרון טוב לזכור תמיד מה שקבלנו עלינו, וזה שאנו אומרים ותתן לנו ה' אלהינו באהבה יום הזכרון הזה יום תרועה שנוכח ביום זה את היום תרועה של שופר במתן תורה מקרא קודש שע"ז נתקדשו ישראל, זכר ליציאת מצרים, זכ"ר יציאת מצרים עולה שמ"ע ישראל ל' ה' אלהינו ה' אח"ד יחודא עילאה קבלת עול מלכות שמים.

והנה ידוע (עי' חנוכת התורה פ' יתרו) לפרש מה שאמרו חכז"ל אין ישראל ניוזנין אלא בזכות האמונה, דבאמת מה שאמרו חכמינו ז"ל שכר מצוה בהאי עלמא ליכא אף שכבי' מקיים את תורתו וא"כ איכא לאו דבל תלין, ומתריצים דהתורה ניתנה ע"י שליח וקיימ"ל בחו"מ סי' של"ט דהשוכר את הפועל ע"י שליח לא שייך בל תלין, וכ"ז בשאר מצוות משא"כ באנכי ולא יהי' לך שמפי הגבורה שמענום ולא ע"י שליח לא שייך תירוצו זה, ואיכא שכר אף בהאי עלמא, וזה שישאל ניוזנין הוא בזכות האמונה, וע"כ הר"ת של יי לי ולא אירא (תהלים קי"ח י') הרומז לאמונה מכון להר"ת של ויברך יי אותך להגלי' (בראשית ל' ל') וכן הוא הר"ת של ולחם לבב אנוש יסעד (תהלים ק"ד ט"ו) לרמוז על

הנ"ל, והנה עיקר האמונה הוא קבלת עול מלכות שמים שמע ישראל יחודא עילאה, וזאת מרומז בשופר כנ"ל ולכן בקשתינו בזכרונות, זכרנו בזכרון טוב לפניך ופקדינו תכף בהאי עלמא בפקודת ישועה ורחמים בזכות תקיעת שופר קבלת עול מלכות שמים כנ"ל.

מלוך על כל העולם כולו וכו' וידע כל פעול כי אתה פעלתו וכו' ה' אלהי ישראל מלך ומלכותו בכל משלה. אפשר לומר עפ"י מאמר חכמינו ז"ל (מו"ק ט"ז ע"ב) מי מושל בי אומר הקב"ה צדיק, שמבטל גזירות הש"י. וזה שאנו אומרים לפני תקיעת שופר הפסוק (תהלים מ"ז) עלה אלהים בתרועה ה' בקול שופר זמרו אלהים זמרו וכו' זמרו משכיל מלך אלהים על גוים ר"ל מלך אלהים על גוים היינו יען שעלה אלהים מדת הדין בתרועה שע"י התרועה הרומז לתשובה מסתלק כבי' מדת אלהים היינו הדין מישראל, וזה רצונו יתברך שמו, ע"כ זמרו אלהים זמרו זמרו למלכנו זמרו, שאף במידת הדין המרומז באלהים מזמור ומלך אלהים נמלך מידת הדין על גוים דוקא אבל בישראל הצדיק כבי' מושל בי לבטל הדינים, וכל זה לע"ע אבל לעתיד לבוא שיהי' מלאה הארץ דעה ולא יצטרך הקב"ה לגזור גזירות רעות ח"ו תתקיים והיה ה' למלך על כל הארץ דייקא שנוכל להשתמש במלכות הוא מידת הדין גם על ישראל ויהיה ה' אחד ושמו אחד בדרך הרחמים והחסדים והטוב. וזהו בקשתינו מלוך על כל העולם "כולו" גם על ישראל בחינת מלכות על ידי וידע כל פעול כי אתה פעלתו וידע כל יצור כי אתה יצרתו שתמלא על הארץ דעה ולא יחטאו ולא יהיה גזירות רעות ויהי' ה' אלהי ישראל מלך ומלכותו "בכל" משלה.

יושב סתר כתרו ישועה לבושו צדקה מעטהו קנאה וכו'. יש לומר דהנה איתא בספח"ק הפי' לבוש הוא הלבוש הפנימי מעטה הוא הלבוש העליון הסובב כל הלבושין, וכדפי' עה"פ (שמות ל"ד ז) ונקח לא ינקח ופי' המשנה (אבות פ"ד מ"ב) אל תסתכל בקנקן אותיות האמצעיות של ונקח לא ינקח, אלא במה שיש בו הפנימיות כח הרחמים של שמו הגדול אותיות שם הוי"ה בר"ת וס"ת של ונקח ינקח ואותיות אל חסד אל כל היום בתוכו, וזהו שאה"כ (דניאל ז' ט') לבושיה כתלג חיור, ר"ל לבושיה הפנימי כתלג חיור בחינת רחמים כצמר לבן, וזה לבושו צדקה בחינת רחמים מעטהו הלבוש החיצוני נראה לפעמים קנאה קנא ונוקם. וזה שאומרים יושב "סתר" בפנימיות, כתרו ישועה, כי לבושו הפנימי צדקה, הגם מעטהו החיצוני קנאה גבורה מדת הדין ואף נאפד נקמה, מכל מקום סתרו יושר, הפנימיות הוא יושר, ע"כ עצתו אמונה, העצה הוא להאמין פעולתו אמת שחותמו אמת אע"ג שהוא דין אעפ"כ צדיק ויושר שמקיים ועשית הישר והטוב לפנינו משורת הדין (עי' רש"י ואתחנן ו' י"ח, ובב"מ ל' ע"ב).

ואם תאמר דאמת וצדיק ויושר סותרין זה את זה, דאמת הרי פירושו מעיקרא דדינא ולא לפנינו משורת הדין, על זה אמר ב' טעמים א' "קרוב" לקוראיו באמת שקוב"ה בחינת קרוב לישראל ע"כ שייך שיתנהג ברחמים עפ"י הדין ולקיים ומבשרך אל תתעלם, ועוד טעם הוא רם ומתנשא שוכן שחקים ואצל גדול הישר והטוב הוא מצד הדין, (עי' ב"מ פ"ג ע"א) גבי רבה בר בר חנן דתברי' נושאי המשאות חביתא דחמרא וא"ל רב זיל הב אגרייהו דדינא הכי למען תלך בדרך טובים ואורחות צדיקים תשמור, ובפרט אצל קוב"ה שגדול ה' ומהולל מאד ולגדולתו אין חקר.

וידעת היום והשבות אל לבבך כי ה' הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד. י"ל עפ"י המובא היום דא ר"ה, דעיקר בקשתינו בראש השנה צריך להיות שנוכה שיתגלה כבוד מלכותו על כל העולם כולו, כי לעת עתה בעוה"ר כבוד מלכותו ניכר רק בשמים, וזהו וידעת "היום" תתפלל בר"ה בדביקות ע"ד והאדם ידע את חוה, כי ה' הוא האלהים בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד, פי' עדיין בעוה"ר אין עוד על הארץ ה' אלהים כבוד שמים, ואנו מבקשים שיתגלה כבוד מלכותו גם על הארץ, ואז נזכה לצאת זכאי בדין, כמאמר זקניי הרה"ק מרוזין זי"ע עה"פ ואני תפילתי לך ה', אם תפילתי הוא בשביל לך ה', עת רצון, אזי תמיד הוא עת רצון, וזש"א אומרים בהיום הרת עולם ואם כעבדים עיינו לך תלויות עד שתחננו, ר"ל אפילו אם אנו בבחי' עבדים אינם עושים רצונו של מקום, אבל מכיון שעיינו "לך" תלויות, שעיקר תפילתינו הוא בשביל "לך", היינו כבודך ית"ש ולא לנו, ע"כ עד שתחננו, תוציא כאור משפטינו.

עוד יזכר לנו אהבת איתן אדונינו ובבן הנעקד ישבית מדייננו. י"ל עפ"י המבואר אצלנו בכמה מקומות דאדם צריך לקיים מצוות השי"ת באמונה פשוטה אף שאינו משיג טעמי המצוות, ואפילו אם לפעמים הבנת שכלו הוא נגד קיום המצוות, מ"מ יקיים המצוה מחמת ציווי השי"ת, וזה מצוינו בעקידה שבודאי שכלו של אברהם אבינו ע"ה לא הסכים ע"ז כיון שבאמת לא היה רצון השי"ת לשחטו, מכל מקום רצה לקיים מטעם ציווי השי"ת בלי טעם ושכל, וזה שאנו אומרים בתפילתינו ועקידת יצחק לזרעו היום ברחמים תזכור, היינו ועקידת יצחק אע"פ שלא השיג הטעם בשכלו, רצה לקיים המצוה, כמו"כ לזרעו היום דא ר"ה כדאיתא ביוה"ק, ברחמים תזכור, אעפ"י שאין טעם מספיק להושיענו. וזה שאנו אומרים בתפילתנו עוד יזכור לנו אהבת איתן, אהבת אברהם אבינו ע"ה להשי"ת, ובבן הנעקד שרצה לשחטו אף ששכלו לא הסכים לכך ובלי טעם, ישבית מדייננו גם בלי טעם.

א"י ובתורתך כתוב שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד.
ע"ד דאיתא בשם הק' ר' יצחק אייזיק מקאליב זצ"ל, דעיקר קבלת עול מלכות שמים הוא לדון את כל אדם לכף זכות, וד"ן א"ת כ"ל האדם לכ"ף זכו"ת עולה שמ"ע ישראל ה' אלהינו ה' אחד מספר אלף קי"ה, וקבלת עול מלכות שמים זו מקיים השי"ת ששומר תורתו, היינו לדון אותנו לכף זכות תמיד ובפרט בימי הסליחות והרחמים, וזה שאנו מסיימים ובתורתך כתוב לאמור וגו', ובתורתך שאתה מקיים, כידוע מהירושלמי על הפסוק וישמור משמרת חוקותי ותורת אמת הקב"ה אני שומר משמרת חוקותי ותורת אמת שכתוב מקיים את תורתך כתוב לאמור שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד, ומסיימים כי אתה אלהים אמת מקיים התורה ודברך אמת ועי"ז ברוך אתה מקדש ישראל ודן אותם לכף זכות.

היום הרת עולם. "הרת" לשון הריון כמו הריון שאין ידועים מה יולד, כן השנה הבא עלינו לטובה מכוסה הוא בכסה ליום חגיני לידע מה יולד יום, ומשו"ה יש לעשות תשובה המרומז בשופר שתחל שנה וברכותיה, וזה שאמר הכ' (תהלים פ"א ד') תקעו בחודש שופר מלשון שפרו מעשיכם (עי' מד"ר אמור) ועשו תשובה, כי בכסה ליום חגיני ומי יודע מה יולד יום. והנה בטעמא דמצות תקיעת שופר אמרו חז"ל (ראש השנה ט"ז ע"א) רחמנא אמר תקעו חוקה בלי טעם, אבל כבר כתב הרמב"ם (הל' תשובה פ"ג ה"ד), שאעפ"י שגזירת הכתוב הוא רמז יש בו עורר ישנים מתרדמתם וכו' וחזרו בתשובה, אבל מי שמקיים מצות שופר מטעם חק כמצות אנשים מלומדה ואינו מתעורר לתשובה עליו המשפט מב"ד של מעלה, וזהו כי חק לישראל הוא כמצות אנשים מלומדה או משפט לאלהי יעקב.

אתה זוכר מעשה עולם ופוקד כל יצורי קדם. יש לומר עפ"י מה שכתוב בשל"ה הק' על הפסוק וזכרתי את בריתי יעקב ואף את בריתי יצחק וגו' הנאמר אחרי התוכחה, דגם זה הוא מן התוכחה, דזכרון אבותינו למי שאינו הולך בדרך הישר אדרבה לגריעותא יחשב דכיון שאבותינו היו חשובים היה לו גם להיות יותר טוב, ופי' בזה הפסוק (דברים ט' כ"ז) זכור לעבדך לאברהם ליצחק וליעקב, אבל אל תפן אל זכרונם קשי העם הזה בשעה שהם קשי עורף אל תזכור להם שם אבותם להרע להם ח"ו, וה"ה ביום הזכרון אנו צריכים שבשמים ישכחו לשעה מעשה ועבודת אבותינו דבהשוואה של מעשינו למעשי אבותינו למה נחשב מעשינו, וזה שאנו אומרים אתה זוכר מעשה עולם בדור הזה ופוקד לשון חסרון, ע"ד ולא נפקד ממנו איש (במדבר ל"א י"ט) כל יצורי קדם, ויען שבאמת נצרך לנו מעשה וזכות אבות על כן אומרים לפניך נגלו כל תעלומות והמון נסתרות שמבראשית.

זה היום תחלת מעשיך זכרון ליום ראשון. בגמ' ר"ה (י"א ע"א) לחד מ"ד בראש השנה נברא העולם, והנה הבריאה ביום ראשון היתה בלי אתערותא דלתתא כי לא היה עדיין שום נברא, וזה שאנו מבקשים בתפלתנו זה היום דא ראש השנה כמבואר בזה"ק, תחלת מעשיך שיהי תחלה אתערותא דלעילא כלומר תחלה, יהיה, מעשיך התעוררות דילך זכרון ליום ראשון של בריאת העולם שהי' כן.

הבן יקיר לי אפרים אם ילד שעשועים כי מדי דברי בו זכור אזכרנו עוד וכו' רחם ארחמנו נאום ה'. נודע דאין פודין את השבוין ביותר מכדי דמיהן (עי' גיטין מ"ה ע"א) ועי"ז בתוס' ד"ה דלא, שהקשו מר' יהושע בן חנניא (גיטין נ"ח ע"א) שהלך לדרך גדול של רומי וכו' תינוק א' שבבית האסורים יפה עינים וטוב רואי וקווצותיו סדורות לו תלתלים ועמד על בית האסורים ואמר מי נתן למשיסה יעקב וישראל לבוזים ענה אותו תינוק ואמר הלא ה' זו חטאנו לו ולא אבו בדרכיו הלוך ולא שמעו בתורתו, אמר מובטחני בו שמורה הוראה בישראל, העבודה (לשון שבועה) שאיני זו מכאן עד שאפדנו בכל מומון שפוסקין עליו, אמרו לא זו משם עד שפדאו בממון הרבה, ותי' דשאני התם דמופלג בחכמה הי' ולת"ח פודין אפי' ביותר מכדי דמיהן וכן נפסק בשו"ע (עי' שו"ע יו"ד סי' רנ"ב סע"ד) שלת"ח וכמו"כ לתלמיד חריף שעתיד להיות תלמיד חכם פודין אפי' ביותר מכדי דמיהן, והנה איתא במדר' דמי שהוא תלמיד חכם יש לו דין בן, וע"ד שאמר הכתוב (משלי ג' א') בני תורתי אל תשכח, וזה שרימז הכ' הבן, היינו כשיש לו דין בן תלמיד חכם אז אף על פי שיקיר לי שהוא יקר ודמי פדיונו גבוהים וכן אם ילד שעשועים תלמיד חריף שעתיד להיות ת"ח, אף שדמי פדיונו גבוהים מ"מ רחם ארחמנו לפדותו נאום ה' וכך ההלכה.

ותראה לפניך עקידה שעקד אברהם אבינו את יצחק בנו על גבי המזבח וכבש רחמיו לעשות רצונך בלבב שלם כן יכבשו רחמיך וכו'. י"ל דלפעמים אם האדם מסיר מלבו ומתעלם מאהבת בנו יכול לפעול האב גבי עצמו אכזריות על בנו ועושה לו רע, ע"כ נאמר לאברהם אבינו ע"ה קח נא את בנך את יחידך אשר אהבת גם עתה וכו' והעלהו שם לעולה, והוא נסיון גדול, ולכן אי' במדרש רבה פר' וירא שזלגו עיניו של אברהם אבינו ע"ה דמעות מרוב רחמנות לבנו ולבו שמח לעשות רצון קונו ית"ש, וזה בקשתנו מהשי"ת ותראה לפניך עקידה שעקד אברהם אבינו ע"ה את יצחק בנו על גבי המזבח ולא שהי' מחמת אכזריות ח"ו, אדרבה, כי כבש רחמיו על בנו לעשות רצונך בלבב שלם כן יכבשו רחמיך רחמי האב את כעסך מעלינו ויגולו רחמיך עלינו סלה.

כי זוכר כל הנשכחות אתה הוא מעולם ואין שכחה לפני

כזוכית ואז די להכשירו בשטיפה (עין מוש"ע או"ח סי' תנ"א), וזה יש לרמז מה שנאמר (בראשית א' כ"ח) ויאמר להם אלהים פרו ורבו "ומלאו" את הארץ וכבשוה, דהיינו שיכבשו את הארציות בדעת ותבונה, אבל הם עשו להיפך ובני ישראל פרו וישרצו וכו' ותמלא הארץ אותם (שמות א' ז) שהארציות מלא אותם, וע"כ נצרך קושי השיעבוד לשבר לבבם כדין כלי חרס ששבירתו זהו טהרתו (כלים פ"ב מ"א). וזש"א אדם יסודו, היסוד של עבודת האדם, הוא "מעפר", פי' להוציא את עצמו מיסוד העפר, וסופו בעוה"ר רואים אנו שהוא ל"עפר", מלא בארציות, כי בנפשו הרוחני יביא לחמו הגשמי, על כן משול כחרס הנשבר שרק זה טהרתו.

באין מליץ יושר מול מגיד פשע תגיד ליעקב דבר חק ומשפט. י"ל עפי"מ שכתבנו על המשנה באבות (פ"א מ"ג) אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב ע"מ לקבל פרס, דמ"מ אם נצמח מזה טובה לרבים מותר, כי הא דאי' בב"ב (י"ב ע"ב) בנותן סלע לצדקה ע"מ שיחיה בני הרי זה צדיק גמור. והנה ידוע מאמר חכמינו ז"ל (יומא פ"ו ע"ב) שבתשובה מאהבה זדונות נעשין זכויות, ומזכויות שהן מצוות הרי מכל מצוה יש פרקליט וממילא יש מליצי יושר רבים, לא כן בתשובה מיראה שאמרו שם חכמינו ז"ל שמהעבירות נשארו עדיין שגוגות א"כ אין כאן מליץ, והטעם בזה שבתשובה מיראה הוא עושה תשובה מיראת העונש והיינו על מנת לקבל פרס שלא תאונה אליו רע, משא"כ בתשובה מאהבה שהתשובה הוא מצד אהבתו להקב"ה, היינו על מנת שלא לקבל פרס, וזש"א הפייטן בתפילת ר"ה באין מליץ יושר מול מגיד פשע וגו' היינו באין מליץ יושר כיון שהיה מיראה כנ"ל והוא כמו על מנת לקבל פרס, ואין מליצים, תגיד ליעקב דבר חוק ומשפט וצדקנו במשפט, היינו שע"י שיצדקנו במשפט הוי כמו שלא ע"מ לקבל פרס וממילא נבראים מליצי יושר עלינו, וצדקנו במשפט, משפטינו יוצא בצדק.

וז"ש תקעו בחודש שופר, שאנו מקדימים לתקוע בחודש אלול, בכסא ליום חגנו באמת באתכסיא עיקר המצוה הוא רק ליום חגנו, והטעם שתקנו חכמינו הקדמונים ז"ל להקדים תקיעת שופר בחודש שע"י מגיע לנו שכר גם בעוה"ז כידוע מספ"ה ק שע"י דקדוקי מצוות וזריזות למצוה יש שכר גם בעוה"ז [עי' בחיד"א ומובא בבני יששכר לחודש סיון במאמר מעלות התורה אות כ"ט], וזהו כי חק לישראל, חק לישנא דמזוני, ע"ד לחם חוקי הטרופנו (עין ביצה ט"ז ע"א), בשפע ברכה והצלחה בעוה"ז, ואם תאמר שהוא ע"מ לקבל פרס והורו לנו חכמינו ז"ל אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס, עז"א משפט לאלהי יעקב שמושם אנו למדים שאף בע"מ לקבל פרס כנ"ל כשנצמח ממנו טובה לרבים וזה גורם נח"ר לשמו יתב'

כסא כבודך. הגאון בעל יערות דבש מקשה מכיון דהקב"ה זוכר למה נקרא נשכחות, ולפענ"ד יש לומר בדרך זה, דהנה אם אדם עושה עבירה השי"ת ברחמיו מעביר על פשע (עי' ראש השנה י"ז ע"א) ורב חסד מטה כלפי חסד, היכי עביר וכו' תנא דבי ר"י מעביר ראשון ראשון וכן היא המדה היינו ושוכח, ואם עושה תשובה מאהבה שזדונות נעשים זכויות (יומא פ"ו ע"ב) אזי השי"ת שוב זוכר העבירות להרבות הזכויות, וכדאיתא בספ"ה ק על הפסוק (תהלים כ"ה ז) חטאות נעורי ופשעי אל תזכור כחסדך בעת תשובה מאהבה שנעשין זכויות ממדת החסד זכר לי. ועי' בגמ' ר"ה (שם) אמר רבא מעביר ראשון ראשון ועון עצמו אינו נמוחק, ואפשר לומר הטעם שעון עצמו אינו נמוחק דכשיעשה תשובה מאהבה יהי ממה להיות זכיות, וזה שאמר הכ' כי ביום הזה "יכפר" עליכם מלשון לכפורי ידי (גיטין נ"ו) שכל הכפרה תהי' רק מבחוח ולא לטהר אתכם, "מכל" חטאותיכם לגמרי, מפני שלפני ה' שם הוי' שם האהבה תטהרו, בתשובה מאהבה ואז נצרכים העונות להפכם לזכויות, ועי' בצמח צדיק שפי' בזה משא"א אבינו מלכנו כתבנו בספר סליחה ומחילה ואין מבקשים על מחיקת העון לגמרי משום אבינו מלכנו כתבנו בספר זכויות שיתהפכו הזדונות לזכויות ע"י תשובה מאהבה. וזש"א כי זוכר, בשעה שאדם עושה תשובה מאהבה הקב"ה זוכר את כל העוונות הנשכחות כדי להפכן לזכויות, אעפ"י שעד עכשיו השתמש כבי' במדת השכחה, לטובה הוא זוכרם.

וכל באי עולם יעברון לפניך כבני מרון. ובמתני' (ר"ה י"ה ע"א) כל באי עולם עוברין לפניו כבני מרון, ובגמ' שם מאי כבני מרון כבני חורין, הר"ת של עוברין לפניו כבני מרון מכוון לר"ת כי לא ענה מלכו (איכה ג' ג') דמהאי טעמא שלא ענה מלכו שאין ברצונו להכאיב לשום בריה, וכמאמרם ז"ל (ע"ג ג' ע"א) אין הקב"ה בא בטרוני' על בריותיו, ואדרבה מדרך הטוב להיטיב, ע"כ עוברין לפניו כבני מרון שהוא כבני חורין.

כמה יעברון וכמה יבראון, מי יחי' ומי ימות. לכאורה קשה כפל הלשון, ואפשר לומר דבבי"ד של מעלה מחליטין קודם בכלל כמה יעברון וכמה יבראון ואח"כ על הפרט מי ימות ומי יחי'.

אדם יסודו מעפר וסופו לעפר וכו' משול כחרס הנשבר. מי שזיכך את עצמו מעפרוריתו יש לו תקנה על ידי שטיפה וכדומה כמו כלי זכוכית משא"כ מי שעדיין כלי חרס אין לו תקנה אלא שבירה, וז"ש הפייטן אדם יסודו מעפר ואם גם סופו לעפר נדמה ולא זיכך את עצמו אזי הוא משול כחרס הנשבר, אין לו תקנה אלא שבירה, לשבר את לבבו וקרוב ה' לנשברי לב. א"י ע"ד הנ"ל אדם יסודו מעפר וסופו לעפר משול כחרס הנשבר. הנה עיקר עבדות האדם לזכות יסוד העפר ולעשותו

עולה לרצון ונשפע רחמים וחסדים.

א' דהנה איתא במד"ר דשרו של ים טעם הללו והללו עובדי ע"ז ומה ראו אלו לדחות מפני אלו והקב"ה העיד על ישראל שהם שוגגין, וזה אינו יכול להעיד שום מלאך כי אינו יודע מחשבה שבלב (כמבואר בשלה"ק סוף פרשת ברכה) דאם כפי שחושבין לכאורה שמלאכים יודעים מחשבות בני אדם יקשו דברי הגמרא (שבת י"ב ע"ב) דאינם יודעין בלשון ארמית, ועכ"ח שאינם יודעים מחשבות וממילא נחא דברי הש"ס, ומתורץ קושית התוס' (שבת שס), ורק הקב"ה בעצמו יכול להעיד זאת, וע"ז משיבים אומות העולם (ע"ז ג) כלום יש אב שמעיד על בנו, ויש לומר על פי מה שאיתא בספה"ק על הפסוק (ויקרא כ' ח') ושמרתם את חוקותי שבזמן שאדם מקיים גם את החוקים אז ועשיתם אותם כאילו עשיתם את עצמכם ע"י במד"ר, ואז כבי' אינו אב אלא מלך ונאמן בעדותו, וזהו כוונת הפייטן, באין מליץ יושר מול מגיד פשע, אשר טוען הללו והללו ומה ראו אלו לדחות מפני אלו ושום מלאך אינו יכול להשיבו כנ"ל אז תגיד ליעקב דבר "חוק" ומשפט שמקיימים אף החוקים ואינו להם בבחי' אב אלא מלך ואז תהי' "המלך" המשפט וצדקנו במשפט בעדותך שאנו שוגגים (ועי' בני יששכר לח' תשרי מאמר יום תרועה).

וזה שאנו אומרים גם בהיום הרת עולם אם כבנים רחמנו כרחם אב על בנים, בתור רחמנות, כיון שאב אינו יכול להעיד, ואם כעבדים עיננו לך דוקא תלויות עד שתחננו ותוציא בעצמך משפט כיון שאז אין אתה פסול לדון ולהעיד ומלפניך משפטינו יצא ועיניך תחזינה מישרים.

ויכון בחסד כסאך ותשב עליו באמת. יש לומר על פי הידוע מהאריה"ק שאלול הוא נגד מדת ורב חסד ותשרי הוא מדת אמת, ואפשר לומר דמשום הכי הקדים אלול לתשרי כדי להמתיק דינים של תשרי דבאמת לית בה משום לפנים משורת הדין (עי' ע"ז י"ח ע"א) והוא להמתיק דינים של אמת ברב חסד, וזה שנאמר (תהלים ס"ט י"ד) אלהים ברב חסדך ענני באמת ישעך ע"י המתקת אלהים ברב חסד שהוא חודש אלול עננו באמת בתשרי שהוא מדת אמת ישעך ודו"ק. ולזה אלול"ל ר"ת אחד לדין ואחד לצדקה ותשרי כידוע ר"ת שמאלו תחת ראשי ימינו תחבקני (שה"ש ב' ו') וזה שאנו אומרים ויכון בחסד כסאך ותשב עליו באמת, היינו ויכון בחסד שהוא אלול ותשב עליו באמת בתשרי שהוא אמת, וכיון שהבסיס הוא חסד הוא גובר, כי קיי"ל תתאה גבר כשמואל (פסחים ע"ט ע"א). וכן איתא בספה"ק, ר"ב חס"ד אמ"ת עולה גמ"ר חות"ם טו"ב, עה"כ, חסד לאברהם ואמת ליעקב שהם מכוונים נגד אלול תשרי וכנ"ל.

ומלאכים יחפזון וכו' ויאמרו הנה יום הדין לפקוד על צבא מרום בדין וכו'. וי"ל דלכאורה קשה הלא המלאכים נבראו

בכ"ו אלול שהוא יום ב' דבריאת העולם (עי' ב"ר א' ג') ומובא ברש"י (בראשית א' ה') ומדוע המה נדונים בראש השנה, ואיתא בספה"ק שהוא כדי שיהיו טרודין בדין ולא יקטרגו על ישראל, ופירשו בזה מה שאנו אומרים היום הרת עולם רק עולם אחד נברא "היום" בראש השנה שהוא העולם הזה ומדוע יעמיד היום במשפט כל יצורי עולמים מכל העולמות, ובא כמתרץ למען אם כבנים רחמנו כרחם אב על בנים ואף אם כעבדים אין מי שיקטרג ועיננו לך תלויות עד שתחננו ותוציא כאור משפטינו, וזה שאנו אומרים ומלאכים יחפזון וחיל ורעדה יאחזון ויאמרו הנה יום הדין לפקוד על "צבא מרום" בדין גם בר"ה כי לא יזכו בעיניך בדין, וע"כ כל באי עולם מכל העולמות יעברון לפניך בדין ביום זה, למען כבקרת רועה "עדרו" ולא של אחרים, והוא חס עליהם ורק מעביר צאנו תחת שבטו ואינו מלקם רק מפחידם ואינו חפץ בקטרוגם של המלאכים, כן תעביר ותספור ותמנה ותפקוד נפש כל חי.

ובעומק יותר יש לומר עוד ע"ד זה, דהנה קיימ"ל בגיטין (ג"ע"א) דכולי עלמא ס"ל היזק שאינו ניכר לאו שמי' היזק ודבר תורה אחד שוגג ואחד מזיד פטור, ואפילו מדרבנן דחייב מטעם קנסא (עי' רמב"ם הל' חובל ומזיק פ"ו הלכה א') פטור כשמודה בקנס עיי"ש, והנה האדם בחטאו עושה היזק שאינו ניכר שמן התורה פטור, ומדרבנן כיון שחוזר בתשובה הוי כמודה בקנס ופטור, רק על כל פנים בדיני שמים חייב, ומשום הכי דן קוב"ה בראש השנה גם המלאכי מעלה להטרידם בדינם שלא יבואו לחייבם מצד דין שמים, והיינו ומלאכים יחפזון וחיל ורעדה יאחזון ויאמרו הנה יום הדין לפקוד על "צבא מרום" בדין, ולא יהיה להם זמן לקטרג לפי דין שמים ואז ידין הקב"ה את בני האדם כבני אדם בדיני אדם, וזה שאמר הכתוב (תהלים ע"ו ט') משמים השמעת דין ארץ יראה ושקטה וגו' משמים השמעת דין שיש דין גם בשמים על מלאכי השרת ומוזה ארץ יראה, ע"ד אם בארזים נפלה שלהבת מה יעשו איזובי קיר (מז"ק כ"ה ע"ב) ושקטה בהודע שבקום למשפט לדין גם "אלהים" בני עליון מלאכי מעלה הוא כדי להטרידם בדינם למען להושיע כל ענוי ארץ בדיני אדם ענוי סלה.

באין מליץ יושר מול מגיד פשע תגיד ליעקב דבר חק ומשפט וצדקנו במשפט וכו'. ויש לומר בדרך זה דידוע דבבב"ד של מטה ההלכה כולו חייב פוסטין אותו (עי' סנהדרין י"ז ע"א) ושם (צ"ז ע"א) אין בן דוד בא עד שתתהפך כל המלכות למינות אמר רבא מאי קרא כולו הפך לבן טהור הוא וברש"י כשפשט הנגע בכל העור (והפך לבן שהוא סימן טומאה) טהור הוא משא"כ בבב"ד של מעלה, ומשום הכי בקשתינו באין מליץ יושר מול מגיד פשע תגיד ליעקב, בב"ד של מטה, דבר חוק ומשפט וצדקנו במשפט כפי ההלכה בבב"ד של מטה, וזהו

בקשתנו אל תבוא במשפט עמנו כי לא יצדק לפניך כל חי, אל תבוא במשפט של מעלה עמנו דאזי אפילו חייב כולו בבחינת כי לא יצדק לפניך כל חי, אינו פטור.

א" דהנה יעקב אבינו ע"ה שיכל את ידיו ולא העמיד הבכור כבכורתו אפרים לימינו, והוא למען להמתיק את השמאל שהוא דין בימין החסד (עי' אמרי נועם פרשת שופטים) וכן מצינו גבי בנימין שהוא דין בן אוני, ויצאתה ממנו רצועה לחלקו של יהודה (עי' יומא י"ב ע"א) שבו שם הוי' של רחמים להמתיק את הדין, וז"ש הפ' (תהלים פ' ג') לפני אפרים ובנימין ומנשה עוררה את גבורתך ולכה לישעתה לנו, וד"ל שהוא להמתיק הגבורה בהישועה. וזה שנאמר יעקב ה' ביום צרה ישגבך שם אלהי יעקב (תהלים כ' א') יעקב ה' שם הרחמים, ביום צרה להמתיקו, ישגבך שם אלהי יעקב ע"ד שיעקב המתיק הדינים כנ"ל, וכן נרמז בקרא (במדבר כ"ג כ"א) לא הביט און ביעקב על ידי יעקב בזה ששיכל את ידיו ולא העמיד אפרים לימינו כי ה' אלהיו עמו ממתיק דיני אלהים בהוי"ה רחמים. וזהו באין מליץ יושר מול מגיד פשע תגיד "ליעקב" כשם ששיכל את ידיו והמתיק הדינים ברחמים כן תעשה דבר חק ומשפט וצדקנו במשפט, הרומז לחסד.

באין מליץ יושר וכו' תגיד ליעקב וכו'. עפ"י הידוע דאברהם הוא חסד וע"י יעקב שהוא תפארת בחי' רחמים נמתקין דיני יצחק ואחרי רבים להטות, וזהו שאומרים רחום כהלכה שהולכים אחר הרוב. וזה שאומרים באין מליץ יושר וכו' תגיד ליעקב, המכריע לצד החסד של אברהם כידוע, דבר חוק ומשפט שהולכין אחר הרוב וצדקנו במשפט.

האוחז ביד מדת משפט, וכל מאמינים שהוא אל אמונה הבוחן ובודק גנוי נסתרות. הקב"ה מושיע לישראל בשביל פנימיותם, שפנימיות ישראל הוא בעצם טוב רק השאור שבעיסה וטרדות הזמן מעכב והקב"ה מסתכל בפנימיות ישראל, ע"ד אמרם ז"ל (ברכות י"ז ע"א) שחד תנא לבתר דמצלי אמר רבון העולמים גלוי וידוע לפניך שרצונינו לעשות רצונך ומי מעכב שאור שבעיסה וזש"ג (תהלים קל"ו י"א) ויוצא ישראל "מתוכם" ע"י תוכם פנימיות הלב, וזה שא"א בתפלה ויצא את עמו ישראל מתוכם כנ"ל לחירות עולם שעל ידי זה הקב"ה פודה את בני ישראל לחירות. וזש"א האוחז ביד מדת משפט ואינו מניחו לשלוט על עמו ישראל אע"ג וכל מאמינים שהוא אל אמונה מ"מ יען שהוא בוחן ובודק גנוי נסתרות ותוכם של ישראל טוב מאד על כן אינו מניח למידת הדין לשלוט על בני ישראל.

האוחז ביד מדת משפט וכל מאמינים שהוא אל אמונה הבוחן ובודק גנוי נסתרות וכו'. אפ"ל עפ"י מש"כ לומר

בטעמא דתיקנו חכמינו חודש אלול להתעוררות לתשובה על פי מה שנפסק במס' ב"מ (ס"ו ע"א) וכן הוא בשו"ע חו"מ (סי' ע"ג סי"י) שהמלוה על המשכון והתנה עמו שבאם לא יפדנו עד זמן פלוני יהיה מוחלט ולא פדאו הוי אסמכתא וקיי"ל דאסמכתא לא קניא ומבואר (שם ע"ב) האי אסמכתא זמנין קניא וזמנין דלא קניא, אשכחי, ביום הפרעון, דקשתי שייכרא ופירש"י בחנות אין הוא עצוב לחזור אחרי פדיון משכנו ודעתו לשקעו, קני אשכחי דקא מהדר אזוזי לא קני. וידוע דלמעלה משכונן נשמתו של אדם בעד חטאיו והש"י ברחמי מניחה אצלנו עד זמן ידוע, ואם האדם מהדר אזוזי דהיינו תשובה ומעשים טובים לגאול המשכון לא קנו בשמים המשכון ואם הוא הולך בשרירות לבו כמו שתי שייכרא דמי ונקנה המשכון ואבדה ח"ו הנפש ההיא.

ולזה תקנו חודש אלול לתשובה שיהי' כמו מהדר אזוזי אעפ"י שלא מצא די הצורך מכל מקום מהדר הוא קודם זמן הפרעון וקיומו, לפדות המשכון. והנה אם הוא מהדר אתשובה הוי דברים שבלב, דרך הבוחן לב יתב' יודע, וזה שאנו אומרים בתפילתנו בימי תשובה אלו האוחז ביד מדת משפט שלא תשלוט על ישראל וכל מאמינים שהוא אל אמונה ומדתו אמת ובאמת ליכא לפנים משורת הדין והאיך עושה כן הא אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא, ומתריץ הבוחן ובודק גנוי נסתרות, ובוחן לבות הוא יודע שבסתר פנימיות לבבם ישראל קדושים ומשתוקקים לתשובה והוי בחי' דמהדר אזוזי, וזהו וכל מאמינים שהוא בוחן כליות היועצות לאדם שיהי' גואל ממות ופודה משחת את משכון נשמתו, ובהו הש"י דיין אמת לזכות אותנו בישועות ונחמות והוא דן יחידי ההגוי באהי' אשר אהי' שכל אחד מישראל צועק אהי' טוב ורצוננו לעשות רצונו והוי מהדר אזוזי.

האוחז ביד מדת משפט וכל מאמינים שהוא אל אמונה הבוחן ובודק גנוי נסתרות. עי' מס' סנהדרין (ו' ע"ב) ר' שמעון בן מנסיא אומר שנים שבאו לפניך לדין עד שלא תשמע דבריהן או משתשמע דבריהן ואינך יודע להיכן הדין נוטה אתה רשאי לומר להם צאו ובצעו פשרה, משתשמע דבריהם ואתה יודע להיכן הדין נוטה אי אתה רשאי לומר להם צאו ובצעו שנאמר פוטר מים ראשית מדון וכו' (ועיי' שבתוס' ד"ה נגמר הדין דכששמע דבריהם וכבר דקדקו בדין היטיב וגמרו הדין דלא מיחסר אלא לומר איש פלוני אתה חייב, כיון דנתברר כל כך אין להטעותן לעשות פשרה), ואפשר לומר דמשום הכי כל השנה שהמשפט ע"י בי"ד שלמעלה אומרים צדקה ומשפט כדברי הגמרא (שם) עה"פ ויהי דוד עושה משפט וצדקה וכו' איזה משפט שיש בו צדקה זה הבצוע, אבל בר"ה ויהי"כ שכבי' דן בעצמו אומרים המלך המשפט.

וזה שאנו אומרים האוחז ביד משפט בלי פשר, ולמה אינו עושה פשר, ומסיים שהוא בוחן ובודק גנוי נסתרות וידוע הדין

וכל מאמינים שהוא קשה לכעוס הרחום ומקדים רחמים לרוגז. אותיות לפני "שטן" המקטרג הם רח"ם, וזה שאנו אומרים בתפילתנו והסר שטן מלפנינו, ע"י לפנינו ע"י רחמים כנ"ל, וזהו שאמר הכ' (ישעי' נ"ח ח) והלך לפניך צדקה, צדקה ורחמים, וזש"א וכל מאמינים שהוא קשה לכעוס מכיון הרחום ומקדים "רחמים" אותיות רחם לרוגז, וכיון שהרחם קודם והשטן בא עליו אז תתאה גבר וגוברים החסדים כשמואל (פסחים ע"ו ע"א) דסבר תתאה גבר. ולכן אמר בלעם (במדבר כ"ד כ"ג) אוי מי יחיה משמו אל, ר"ל אליבא דשמואל דס"ל תתאי גבר, ואותיות רח"ם הם קודמות ותתאים לאותיות שטן המקטרג רח"ל, וזוכים לחסדים ורחמים.

וכל מאמינים שהוא רך לרצות השוה ומשוה קטן וגדול. אי' בספה"ק דאותיות שו"ה ניתוספו על שמות האבות, והיינו ה' לאברם ויהיה שמו אברהם, ש"ן ליצחק שיקרא כמש"נ (תהלים ק"ה ט') ושבעתו לישחק, וא"ו ליעקב כמש"נ (ויקרא כ"ו מ"ב) בפסוק וזכרתי את בריתי יעקב, והנה בגמ' (ברכות י"ג ע"א) כל הקורא לאברהם אברם עובר, שהה' לגבי אברהם נקרא כך מאז לעולם כי אברהם רומז לחסד ובלתי חסד אי אפשר לעולם להתקיים ועולם חסד יבנה, משא"כ האותיות ש"ו של ישחק ויעקב יתקיימו רק לעתיד לבוא, והוא ש"ו משופר העולה דב"ש הממתיק פ"ר דינים ע"י שם הוי' ששניהם פ"ר הוי' גימ' ש"ו, והנה צ' של יצחק הוא פחות ר"י משי"ן של יש"ח, וזאת הוא חר"ב העולה רד"ו של עשיו שנאמרו בו ועל חרבך תחי'. וזה שאנו אומרים וכל מאמינים שהוא רך לרצות בזכות ה"שוה" אבותינו הקדושים ומשוה קטן וגדול שיהיה מלאה הארץ דעה קטן וגדול.

וכל מאמינים שהוא סולח סלה העליון ועינו אל יראוי וכל מאמינים שהוא עונה לחש וכו' שהוא פתוחה ידו. י"ל ונקדים לפרש הבקשה שאומרים ביוצר ליום ב' דר"ה אתתי לחנך בלב קרוע ומותח בקש רחמים כעני בפתח גלגל רחמיו וכו', הנה אמרו חכמינו ז"ל (ב"מ נ"ט ע"א) שערי דמעות לא ננעלו, ובמדרש רבה איכה (ג' מ"ג) נאמר שערי תשובה לעולם פתוחין, ומקשים אם אינם ננעלים למה להו' שערים ויש לומר דהוא על פי מה דאיתא בספה"ק דכל השערים ננעלו במפתח, וכהאי דמצינו בגמ' (שבת ל"א ע"ב) שערי חכמה ננעלים והמפתח הוא היראה ומי שיש בו תורה ואין בו יראת שמים דומה לגובר שמסרו לו מפתחות הפנימיות ומפתחות החיצוניות לא מסרו לו בהאי עייל, ושערי תשובה ננעלים בחותמו של הקב"ה שהוא אמת וע"י תשובה באמת נקרע החותם של אמת למעלה, וזש"נ (תהלים פ"ה י"ב) אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף, "אמת" מארץ תצמח, ע"י תשובה באמת תצמח ותפתח השער ואז

מקודם. וכל זה אם היינו מבקשים בדין אבל באמת בקשותינו לפנינו משורת הדין כי אין בנו מעשים ואז קרוב ה' לנשברי לב. וזשה"כ (תהלים ע"ו ט') משמים השמעת דין ארץ יראה ושקטה בקום למשפט אלהים להושיע כל ענוי ארץ, משמים השמעת דין בלי פשר, ארץ יראה ושקטה בקום למשפט אלהים להושיע לפנינו משורת הדין מטעם ענוי ארץ, שיודעים בעצמם שאינם זכאים ומבקשים לפנינו משורת הדין וענוים ירשו ארץ.

וכל מאמינים שהוא גואל חזק הדן יחידי לבאי עולם וכל מאמינים שהוא דיין אמת ההגוי באהיה אשר אהיה. איתא בספרים הק' הטעם דמחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה (עי' קידושין ל"ט ע"ב ובתוס' שם ד"ה מחשבה) שהוא מטעם דישאל קדושים הם ובודאי יגמרו גם במעשה והקב"ה דן על שם סופו, וראי' ע"ז מיציאת מצרים שמשוה רבע"ה אמר וכי אוציא את בני ישראל מארץ מצרים, היינו באיזה זכות, (כפירוש רש"י שם), ע"ז השיבו הקב"ה בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על ההר הזה, ובכח זכות זה זכו ליציאת מצרים, ואף דקיימ"ל (קידושין מ"ט ע"ב) דברים שבלב אינם דברים, מ"מ מבואר שם וכן הוא בשו"ע (ח"מ סי' ר"ז) דבאומדנא דמוכח ביותר הוי דברים שבלב דברים והכי נמי כיון שהקב"ה מסייע להבא לטהר (עי' יומא ל"ט ע"א) הוי אומדנא דמוכח ביותר, וכן י"ל שזה בקשותינו בימי הרחמים אשר מלפניו בלבד יצא משפטינו כי הוא בעל הרחמים ודן על שם סופו שבודאי נשוב אליו בלב שלם (ואצלו כבי' עתיד והוה היינו הך) וזה שאנו אומרים וכל מאמינים שהוא גואל חזק, משום הדן יחידי לבאי עולם, והגם וכל מאמינים שהוא דיין אמת ובמה יזכה אותנו מ"מ ההגוי באהי אשר אהי' שהעתיד וההוה שוים וכל אחד ואחד מקוה להיות טוב.

וכל מאמינים שהוא דיין אמת ההגוי באהיה אשר אהיה, וכל מאמינים שהוא היה הוה ויהיה הודאי שמו כן תהלתו. נודע שמדת אמת גורם חסד לישראל כמש"נ (תהלים פ"ה י"ב) אמת מארץ תצמח ואז וצדק שהוא מצדיק אותנו לפנינו משורת הדין משמים נשקף, והנה אהיה פעמים אהיה עולה אמת, לזה כשאמר משרבע"ה (שמות ג' י"ג) מה שמו באיזו זכות יגאלו השיב לו הקב"ה אהיה אשר אהיה כלומר במדת אמת. והנה האלף יען שהיא אות ראשונה, רומז שהוא יתב' ראשון היה, והמ' שהוא באמצע רומז לבחינת הוה "בינינו" והת' שהוא אחרונה רומז על יהיה. וזהו וכל מאמינים שהוא דיין אמת"ת ההגוי באהיה אשר אהיה העולה אמת כנ"ל. וכל מאמינים שהוא באמת היה, הוה ויהיה הודאי, שהוא רומז לאמת ודאית שמו כן תהלתו שהוא היה הוה ויהיה הנרמז באמ"ת כנ"ל, וחזתו אמת.

וצדק משמים נשקף ששערי תשובה לא ננעלו. ומדויק לשון מרפא של חכמינו ז"ל (יומא פ"ו ע"ב) גדולה תשובה שקורעת גזר דינו של אדם, היינו גדולה תשובה שהוא באמת ש"קורעת" למעלה החותם ומבטלת גז"ד של אדם, וזהו בקשתנו אבינו מלכנו החזירנו בתשובה שלמה לפניך אבינו מלכנו קרע רוע גזר דינו, היינו שע"י החזירנו בתשובה שלימה לפניך באמת למטה אין דין למעלה ו"קרע" רוע גזר דינו.

והנה שם אהי"ה רומז לתשובה שמקבל עליו להיות טוב מעתה, והנה אהי"ה פעם אהי"ה גימ' אמ"ת כדאיתא בספה"ק, וז"ש שערי דמעות שהוא תשובה שמוריד דמעות ע"י הבכיה לא ננעלו במנעול אלא בחותם, אמת וכיון שבשמים מודדין מדה כנגד מדה על כן למי שיש לו לב קרוע בתשובה באמת קורעין לו החותם והשער נפתח ועולים התפלות למעלה. וזה שאנו אומרים אתה לחנך בלב "קרוע" ומרתח שהוא תשובה באמת, ע"כ בקש רחמים כעני בפתח בתוכה אחר שנפתח השער, על כן גלגל רחמך. והנה שבירת השער ופתיחתו היא בקול גדול, משא"כ קריעת חותם הוא בלחש, וזה שאנו אומרים וכל מאמינים שהוא סולח סלה העליון ועינו, היינו ה"עין" שהוא תוך השער לתקן ה"רש" ו"עין" ה' אל יראיו שיעשו תשובה ופותח "שער", (עי' בבני יששכר לחודש אלול מא' א' ז') וכל מאמינים שהוא עונה לחש הפותח שער ע"י קריעת החותם בלחש לדופק בתשובה, ואם תיקשי בשלמא לפתוח ע"י מפתח מותר בשבת ויו"ט משא"כ להתיר קשר של קיימא אסור בשבת ויו"ט ואיך אפשר לקרוע, על זה אמר שאינו של קיימא כי וכל מאמינים שהוא פתוחה ידו הצופה לרשע וחפץ בהצדקו, ואם תאמר שעל כל פנים יש איסור מצד קשר או מצד פתח (עטוש"ע או"ח הל' שבת סי' שיד ושי"ז), וכל מאמינים שהוא צדיק וישר על זה אמר הקצר בזעם ומאריך אף ויש הצלת נפשות בזה דדוחה שבת ויו"ט (עי' שבת קל"ב ע"א) וזהו מ"ג מדות של הקב"ה נושא עון ועובר על פשע (מכאן ז"ח) היינו ועובר כבי' בזה כנ"ל על פשע למען טובת ישראל.

וכל מאמינים שהוא גואל חזק הדן יחידי לבאי עולם. י"ל עפ"י מה שפרשנו הפסוק (תהלים קמ"ג ב') ואל תבוא במשפט את עבדך כי לא יצדק לפניך כל חי, על פי מה דקיימ"ל (קידושין כ"ג ע"א, וכ"ה בשו"ע חו"מ סי' רמ"ג ס"א) זכין לאדם שלא בפניו ואין חבין לאדם אלא בפניו, וז"ש דוד המלך ע"ה ואל תבוא במשפט את עבדך, בפניו, שמא נצא חייב, כי לא יצדק לפניך כל חי וחבין לאדם בפניו, ובקשתינו מלפניך בלי את עבדך משפטי יצא שלא בפניו רק מלפניך לבד, אז בודאי עיניך תחזינה מישרים, והוא עפ"י דאי' בירושלמי שקוב"ה מקיים תורתו ואין חבין לו לאדם אלא בפניו, ולעומת זה זכין לאדם שלא בפניו, זה שאנו אומרים בתפילת ר"ה וכל מאמינים שהוא גואל

חזק, והוא על ידי הדן יחידי לבאי עולם, שדן אותנו בלעדנו וזכין לאדם שלא בפניו וגואלנו לזכות אעפ"י שהוא דיין אמת.

קרא בגרון אל תחשוך כשופר הרם קולך והגד לעמי פשעם ולבית יעקב חטאתם (ישעיה נ"ה א'). ידוע דבר"ה שחל בשבת אין תוקעין בשופר והוא מטעם דשמא יעבירונו, אבל ביו"ט תוקעין אע"ג דיש לחוש שמא יתקן כלי שיר, והוא משום דאין לעקור מש"כ בפירוש בתורה דע"ז תתבטל המצוה דבתקיעת שופר לגמרי מכל וכל כיון דלחשש זה יתבטל בכל השנים, משא"כ בשבת דאז נתבטל רק כשחל בשבת, (עי' טו"ז סי' תקפ"ה), והנה באמירת דברי כבושין לפני העם יש ג"כ חשש מפני פניות דהיצה"ר והוא בחי' דיעבירה ד' אמות ברה"ר, [דהס"ט"א נקראת רשות הרבים ע"י בזה"ק דמה"ט אסור להוציא מרשות היחיד לרה"ר], ומטעם זה נמנעו הקדושים בדורות הקודמים מלומר דברי תוכחה לרבים, כיון דאז לא היו כ"כ מוגזמים ושקועים בחטאים ופשעים כמו בזמנינו, ולכך מחשש גאות ופניות מהיצה"ר נמנעו מזה, דומיא דתקיעת שופר בשבת דתקנו שלא לתקוע מחשש דשמא יעבירונו ד"א ברה"ר, משא"כ היום בזה"ז דר"ל שכיחי הרבה חטאים אדרבה יש להתחזק ולומר דברי כיבושין ותוכחה להם, ואין להמנע מפני חשש פניות וגיאיות דא"כ עקרו ח"ו כמה מצוות מתוה"ק, דזה דומיא דביטול שופר של כל השנים. ובזו"ל הפ' קרא בגרון אל תחשוב ר"ל דאל ימנע עצמו מלומר דברי כיבושין, וא"ת מדוע בדורות הקודמין לא אמרו, ע"ז אמר כשופר הרם קולך, כמו שופר ביו"ט עצמו שתוקעין אע"פ דיש לחוש משום כלי שיר, כ"כ היום בזה"ז צ"ל הרם קולך בדברי כבושין, והוא משום והגד לעמי פשעם ולבית יעקב חטאתם, דהם שקועים ר"ל ואל"כ יבואו ח"ו לביטול הכל והשי"ת ישמרנו.

לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים ושלחו מנות לאין נכון לו כי קדוש היום לאדונו ואל תעצבו כי חדות ה' היא מעוזכם (נחמיה ה' י'). י"ל דנחמ"י הנביא אומר לכו אכלו משמנים ושתו ממתקים ברה"ה, ושלחו מנות לאין נכון לו שלא הכין לעצמו (עיין ביצה ט"ו ע"ב), ואזי מודד השי"ת מדה כנגד מדה ויתן גם לנו אעפ"י שאין נכון לו להשי"ת בתשובה ומעש"ט, כי קדוש היו"ם דא ראש השנה כידוע מהזוה"ק, לאדונו בחי' די"ן יומא דדינא וצריך לרחמים.

ועוד מעט ואין רשע והתבוננת על מקומו ואיננו. יש לפרש בהקדם מה שפירש הר"ק ר"ב מפשיסחא זי"ע הפסוק (שמות כ"א כ"ב) אך אם יום או יומיים יעמוד לא יוקם כי כספו הוא, שאינו נחשב במה שהוא עומד ביום הכיפורים שנקרא יום, שהוא יום אחד, ובר"ה שנקרא יומיים שהוא יומא אריכתא ומתפלל בתשובה, ואח"כ חוזר לסורו, שמזה עצמו ניכר כי

הנאותו גבי מצוה או יצא וכספיקו של המשנה למלך [פ"ה מהל' יסודי התורה ה"ח] ועי' במנחת חינוך [מצוה יו"ד] כמה ספיקות יש לו במצוה זו, וא"כ שפיר יש לחוש שילך אצל בקי לפתור הספיקות.

ולכאורה היה אפ"ל דכיון דשיעור אכילה לענין מצוה היא תמיד בכזית (עי' מנחת חינוך שם) ולענין הוצאת שבת השיעור הוא בכגורגרת [שבת ע"ו ע"ב] שהוא יותר מכזית והוא ליה כזית חצי שיעור לענין הוצאה, וא"כ אפילו יעביר כזית מצה ד' אמות ברשות הרבים אין בו שום איסור מן התורה על כן לא גזרו גבי מצה.

אך אחר העיון זה אינו משני טעמים חדא הלא ידוע שיטת רש"י בשבת דף ע"ד דבשבת כל השיעורים שזכרו הם לענין חיוב חטאת אבל איסור מן התורה איכא אף בפחות מכשיעור דקיימ"ל חצי שיעור אסור מן התורה וכ"ה בהג"א ר"פ המוציא יין וכ"כ המשל"מ בפ"ח מהל' שבת ה"א לשיטת הרמב"ם, ועי' ברמב"ם פ"ה מהל' נזירות דין י"א התולש שער אחד בנזיר לוקה, ועי' בחכם צבי סי' פ"ו ועי' בנודע ביהודא מהדורא תניינא או"ח סי' ג"ן ובפרי מגדים בפתיחה להל' שבת והדברים עתיקין, ועיין בשואל ומשיב מהד"ת חלק ד' סי' ק"כ דאדרבה בכגון זה גם ריש לקיש דס"ל בכ"מ חצי שיעור מותר מן התורה מודה דאסור מן התורה כיון דחצי שיעור מלאכה שעשה הוא קיים עדיין וכשיעשה החצי השני מצטרף לשיעור שלם, ואינו חולק על ר' יוחנן רק בדבר שנאכל ונכלה החצי הראשון קודם שייבא החצי השני, אזי סובר שמוותר מן התורה ולא ס"ל "דחזי" לאצטרופי, וא"כ הקושיא עומדת כמו נד מדוע לא חששו גבי מצה גזירת רבה שמא יעבירו ד"א ויעשה איסור תורה.

ואפילו להסוברים דבשאר איסורים חצי שיעור מותר מן התורה מ"מ בשבת מוודים דאסור מן התורה עי' שו"ת בית יצחק חלק או"ח סי' י"ד אות י' מדכתיב גבי יום הכיפורים וכל מלאכה לרבות חצי שיעור כמבואר בתורת כהנים פר' אחרי וילפינן שבת מיום הכיפורים, ואפילו לריש לקיש דלא דריש כל חלב [עי' יומא ע"ד ע"א] אולי וכל דריש וכמו שחילקו התוס' במנחות דף י"א ע"ב ד"ה ור"ש לענין את לא דריש ר' יהודה אבל ואת דריש ודו"ק כי יש להאריך בזה, ואכ"מ, זאת ועוד אחרת כיון דעיקר חשש דשמא יעבירה הוא במי שאינו בקי שפיר יש לחשוש שמא יהי' נעלם השיעור אכילה בכמה ויקח כגורגרות ויעבירו ד' אמות ברשות הרבים.

והיה אפשר ליישב על פי מש"כ הסמ"ג דעיקר הגזירה של שמא יעבירו הוא לאחר שיצא חובת המצוה או חיישין שמא יעבירו ד' אמות ומתיישבים בזה הקושיא הידועה למה חיישין ואינו דוחה את השבת הא קיימ"ל בכמה דוכתי טעה בדבר מצוה ועשה מצוה דפטור, ועל פי זה ניחא דהחשש של שמא

כספו הוא, שכל כוונתו היתה רק על כספו עניני הגשמיים, וגם אז לא עשה תשובה אלא מאהבת כספו, ופירשו בזה גם (ש"א כ"ז) מדוע לא בא בן ישי גם תמול גם היום אל הלחם, היינו מדוע לא בא בן ישי משיח זה זמן רב גם תמול א' דר"ה גם היום ב' דר"ה שכל ישראל מתפללים וחוזרים בתשובה, ובא כמשיב "אל הלחם" שכיון שחזור לסורו הסימן הוא שעיקר כוונתו היתה רק על הלחם שלא תאבד כספו ולחמו, וזשאה"כ (ישעי' א' ו') מכף רגל ועד ראש אין בו מתום, מכף רגל היינו שמיני עצרת שהוא רגל בפני עצמו (ר"ה ד' ע"ב) עד ראש, ראש השנה, אין בו מתום, ורח"ל חוזר לסורו, וזה שאמר הכתוב ועוד מעט ואין, אם עובר זמן מעט אחר הימים נוראים שכ"א חוזר בתשובה ומתפלל לפני המקום, וכבר אין בו שום זכר ולחלוחית מהימים הנוראים, זהו רשע, והתבוננת על מקומו בימים הנוראים עצמם ותראה שגם אז ואינו, אין לבו שלם בתשובתו רק מאהבת כספו ועניניו הגשמיים ה' ישמרנו.

בסוגיא דשמא יעבירו תרפ"ט

בגמ' סוכה מ"ג ע"ב ערבה בשביעי מ"ט דחייא שבת א"ר יוחנן כדי לפרסמה שהיא מן התורה, אי הכי לולב נמי לידחי כדי לפרסמו שהוא מן התורה לולב גזירה משום דרבה דאמר (לעיל מ"ב ע"ב) שמא יטלנו בידו וילך אצל הבקי ללמוד ויעבירו ד' אמות ברשות הרבים, אי הכי ערבה נמי נגזור, ומשנינן ערבה שלוחי ב"ד עבדי לה לולב לכל מוסור, ובפני יהושע שם כ' לכאורה יש לתמוה לפי מה שפירש רש"י לעיל במימרה דרבה דהא דגזרינן שמא יטלנו בידו וילך אצל בקי ללמוד היינו ללמוד נענועו או ברכתו א"כ לא שייך הק' מילתא בערבה כלל דנענוע מאן דכר שמי' ולענין ברכה נמי לא מיבעי למאי דקיימ"ל אין מברכין עליה ואפי' מברכין לא שייך בקיאות כלל דדווקא בלולב דאיכא ד' מינים אפשר דאין הכל בקיאות, דאל"כ כל מצוה הצריך ברכה יהי' אסור לעשות בשבת ע"כ, ולפ"ד צריך לפרש מש"א (בגמ' ר"ה כ"ט ע"ב וסוכה שם) היינו טעמא דלולב והיינו טעמא דשופר וה"ט דמגילה, דכמו דבלולב גזרו כיון דאיכא ד' מינים ואפשר דאין הכל בקיאות ואינו יודע האין ליטלן כן י"ל בשופר דמספקא ליה אי גנוחי גנח או ילולי ליל וכן במגילה דצריך בקיאות רב לקרוא כדת חששו שמא ילך אצל בקי משא"כ בשאר מצוות לא חששו, ועי' בר"ן ר"ה שם שתמה על מילה ובריטב"א סוכה שתמה מהזאה דלא חיישין משום שמא יעבירו ועי' בשעה"מ פ"ב משופר ה"ו,

ובאמת צ"ע דברי הפני יהושע מדוע לא גזרו שמא יעבירו גם גבי מצה שיש כמה ספיקות בה באיזה מין יוצאין אי דווקא חיטין או כל חמשת המינים, ואין אוכלין אותה עם המרור כהלל או כל אחד בנפרד, וכמה שיעור אכילה, ושלא כדרך

ועי' בכת"ם סופר או"ח סי' קי"ט וא"כ שוב הקושי' במקומה עומדת איך גזרו שמא יעבירו וכו' ובעיני' יש לא-ל להאריך בזה, ועוד חזון.

מכ"ק מרן אדמו"ר רבינו ברוך הי"ד מווישיזוא

במס'ר"ה דף כ"ה ע"א מקשה התוס' ד"ה אמר על רב יהודה מדוע בשופר של ע"ז לא יתקע ואם תקע יצא ובשלמים אם תקע לא יצא, מ"ש זמ"ז עיי"ש ונ"ל לתרץ דהנה התוס' בשבועות מ"ד ע"ב ד"ה ורב יוסף הקשו אמאי המודר מחבירו מותר לו לתקוע תקיעה של מצוה והמודר הנאה מן המעיין מותר לטבול בו טבילה של מצוה משום דמצות לאו להנות ניתנו והא מתנהי מפרוטה דרב יוסף, ותי' שם דיכול לכוון ולתקוע במקום שלא יבוא שם עני באותה שעה, ותמה ע"ז בישועת יעקב סי' תקפ"ה משופר של עולה ושלמים דמסקנת הגמ' הוא בשניהם דיצא משום מצלל"נ, והא שם איירי בשוגג דלא שייך לומר שיתקע במקום שאין שם עני דהרי לא ידע שהיא של הקדש יעו"ש.

ועפי"ז תורץ קו' התוס' הנ"ל דבאמת רב יהודה ס"ל ג"כ כמסקנת הגמ' שמצות לאו לה"נ, ובשלמים דלא יצא הוא מטעם דיש לו הנאת הגוף דמפטר למיתב פרוטה לעני כיון שהוא שוגג, אבל בשופר של ע"ז דמיירי במזיד ושפיר יכול לכוון לתקוע בשעה שאין עני וליכא הנאה בהדי מצוה, ע"כ ס"ל שפיר דיצא.

ומסולק בזה גם קו' הטורי אבן שהק' ממתני' פ"ד דנדרים גבי מודר הנאה ומלמדו מדרש הלכות ואגדות וטעמא משום דלא מהני ליה מידי דאסור ליטול שכר לימוד כמפורש התם בגמ' ועיי"ש בר"ן דאע"ג דמהני ליה במה שמלמדו מצות הרי לאו להנות ניתנו ותיקשי לרב יהודה דס"ל דלהנות ניתנו אמאי מלמדו, ולפי"ז נחא דבאמת ס"ל ג"כ מצלל"נ ובשופר. של ע"ז שיצא מיירי במזיד וכו'.

הק' ברוך בהגה"צ האב"ד פה שליט"א

יעבירונו הוא בחזירתו שאין עוד מצוה ומיושב נמי קושי' הנ"ל דלא גזרו שמא יעבירונו גבי מצה, דגבי מצה לא שייך לומר שיעבירונו בחזירתו כיון שכבר אכלה, משא"כ בשופר ולולב ומגילה דישנם גם לאחר עשיית המצוה וד"ל.

אך דבריו הקדושים של הסמ"ג עדיין צריכים תלמוד דהבקי בוודאי ילמדנו שאין לעבור ד' אמות כי חזקתו חזקה אלימתא שאינו מוציא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן ולומר שגם הבקי יחשוב שיותר יען שהוא מילתא דשכיחא לומר מותר וכדמוכח בסוגיא דבכורות דף כ"ג ובתוס' שם [ד"ה סבר] וגבי חכם שוגג קרוב למזיד דהוה ליה לדקדק בהוראתו עי' סנהדרין ל"ג ע"א בתוס' שם, מכל מקום לא שייך רק באינו בקי אבל בבקי לא שייך לומר שיטעה ויאמר מותר, וראי' לזה ממס' ב"ק דף צ"ה ע"ב שמחלק בין ת"ח ובין עם הארץ ועוד דאם יטעה הבקי והאיש יעשה עפ"י הוראתו אזי בוודאי יחשב להאיש שוגג עי' תוס' ב"ק דף ק' ע"א ד"ה טיהר ובסנהדרין דף ל"ג [בתוס' ד"ה מה] דכיון דעל פי חכם עביד לא גזרינן שוגג אטו מזיד, ובמגן אברהם סימן ש"ח סע"ק ג' כ' בפ' בשם הרד"ק דמיקרי שוגג אם עשה על פי חכם ועי' בקהלות יעקב במענה לשון ח"ג אות תקפ"ח ובצמח צדק סי' מ', ועי' מג"א סי' תצ"ו סק"א בשם המעייל צדקה דאם עשה עפ"י הוראת חכם אין מנדין אותו, [ואפילו בשוכח דעת רובא דרובא דהוי אונס או שוגג עי' רמ"א יו"ד סי' רל"ב סע"ב ובשדי חמד דברי חכמים סי' פ' הגם דבמס' ביצה ט"ו ע"ב גבי גזירה שמא יפשע כתב רש"י שמא ישכח ולא יערב, ועי' חו"מ סי' רצ"א סע"ז דכל דלא ידענא פשיעותא הוא, מ"מ מסקנת הפוסקים דהוי שוגג או אונס דקיל משוגג עי' בחו"מ סי' שפ"ה סע"א ובש"ך סי' שפ"ו סק"ו ועי' בד"ג כלל צ"ט סי' ח' ובשו"ת בית יצחק חלק או"ח סי' י"ח ויש להאריך בזה ואכ"מ].

וא"כ הקושי' במקומה עומדת איך גזרו שמא יעבירונו הלא בהליכתו יהי טעה בדבר מצוה ועשה מצוה דפטור ובחזירתו הוא שוגג כיון דעשה על פי חכם ואין לך אומר מותר גדול מזה ואפילו אם נאמר דרבה דמחדש הטעם של שמא יטלנו בידו ויעבירונו ד"א, ושיטתו אזיל במס' מכות דף ז' ע"ב [וכגירסת המהרש"ל שם על פי התוס' סנהדרין ס"ב ע"א ד"ה ורבא דבמכות גרסין רבה] דאומר מותר קרוב למזיד הוא, מ"מ כבר מסיק החת"ם סופר ושאר פוסקים כאידך תירוצא של התוס' שם דרק ברציחה או אפילו בע"ז דנאמר כמה פעמים יתירה בשגגה ס"ל לרבא דאומר מותר הוי קרוב למזיד אבל בשאר איסורים לא ס"ל שיהי קרוב למזיד אדרבה קיל משוגג ואין בזה מחלוקה וכו' ע"ס"ל הכי, וה"ה רבה רבי דרבא, ואפי' בדבר דכו"ע ידעי והוא טעה אמרינן דהוי שוגג עי' פר"ח יו"ד סי' צ"ט, וע"ע במשנה למלך הל' מאכלות אסורות סו"פ ט"ו הל' כ"ה,